

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ANJA KOTNIK

**Medosebni odnosi v izbranih delih sodobne slovenske
dramatike**

Diplomsko delo

Mentorica:
izr. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

Dvodisciplinarni univerzitetni študijski
program prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2016

Iskreno se zahvaljujem svoji mentorici izr. prof. dr. Mateji Pezdirc Bartol za vso podporo, nasvete in pomoč pri izdelavi diplomske naloge.

Prisrčno se zahvaljujem tudi vsem svojim bližnjim, ki so tekom mojega študija ves čas verjeli vame, me spodbujali in mi stali ob strani.

Izvleček

Medosebni odnosi v izbranih delih sodobne slovenske dramatike

Diplomsko delo v središče svojega zanimanja postavlja zakonske in zunajzakonske partnerske odnose ter razloge, ki vodijo v njihov propad. Svoje ugotovitve gradi na štirih slovenskih sodobnih dramskih delih, ki se vsa po vrsti lotevajo te problematike. To sta komediji *Neskončno ljubljeni moški* Dese Muck in *Boris, Milena, Radko* Dušana Jovanovića ter drami *Čisti vrelec ljubezni* Saše Pavček in *Igra s pari* Matjaža Zupančiča. Avtorji teh dram v svojih zgodbah poskušajo prikazati večplastne karakterje, ki s svojimi partnerji niso zadovoljni in zato uteho iščejo v zunajzakonskih razmerjih. Podrobna analiza nam pokaže, da imajo še tako različni ljudje podobne vzroke za nezadovoljstvo v zakonu in da se torej med njimi lahko potegnejo marsikatero vzporednice. To so navadno zdolgočasnost, naveličanost in odtujitev ter posledično prepiri, žaljenje in zaničevanje. Na koncu se vse drame končajo s propadom takšnih razmerij in s sporočilom, da ljubezen v družbi, kjer vladata denar in pohlep, ne more in ne zna obstajati.

Ključne besede: medosebni odnosi, partnerstvo, nezvestoba, sodobna slovenska dramatika

Abstract

Interpersonal Relationships in the Selected Dramas of Contemporary Slovene Dramatics

The following bachelor's degree sheds light on marital and extramarital relationships and the reasons for their ruin. The findings are being based on four Slovenian modern dramas that all try to present this topic in a unique way. These drama works are two comedies *Neskončno ljubljeni moški* by Desa Muck and *Boris, Milena, Radko* by Dušan Jovanović and two dramas, *Čisti vrelec ljubezni* by Saša Pavček and *Igra s pari* by Matjaž Zupančič. The authors show us many multifaceted characters that suffer in unhappy marriages and because of that search for consolation in their lovers. More detailed research proves that even though people can be so different, they all have very similar reasons for not being satisfied with their marriages. These reasons are usually boredom, tiredness and alienation and so consequently arguments, insulting and contempt. In the end all drama works end with the ruin of such relationships and by sending a message that love cannot exist in the society, ruled by money and greed.

Key words: interpersonal relations, partnership, unfaithfulness, modern Slovene drama

Kazalo vsebine

1 Uvod	1
2 Teoretični uvod.....	2
2. 1 Človek potrebuje bližino	2
2. 2 Kako se partnerski odnos sploh začne?	3
2. 3 Zakon.....	5
2. 4 Zunajzakonska razmerja.....	6
2. 5 Razveza	7
3 Analiza obravnavanih dram.....	8
3. 1. Desa Muck: <i>Neskončno ljubljeni moški</i>	8
3. 1. 1 Breda in Dušan	10
3. 1. 2 Dušan, Dragica in Igor ter Breda in dr. Kogoj	12
3. 2 Saša Pavček: <i>Čisti vrelec ljubezni</i>	16
3. 2. 1 Peter in Anamarija.....	17
3. 2. 2 Peter in Ida ter Anamarija in Bruno.....	20
3. 3 Dušan Jovanović: <i>Boris, Milena, Radko</i>	22
3. 3. 1 Milena in Radko	23
3. 3. 2 Milena in Boris.....	24
3. 4 Matjaž Zupančič: <i>Igra s pari</i>	27
3. 4. 1 Sonja in Bernard.....	28
3. 4. 2 Vera, Sonja, Bernard in Ivan	29
4 Zaključek	32
5 Povzetek	35
6 Viri in literatura	36

1 Uvod

V pričujočem diplomskem delu z naslovom *Medosebni odnosi v izbranih delih sodobne slovenske dramatike* bomo obravnavali štiri sodobna dramska dela, ki opisujejo in pripovedujejo zgodbe ljudi, ki so ujeti v nesrečnih razmerjih in vsak po svoje izgubljeno iščejo pot k rešitvi in zadovoljitvi lastnih želja in potreb. Poskušali bomo ugotoviti, ali se vzorci propadlih zakonov ponavljajo, in kaj vpliva na to, da zakon ni uspešen. V teoretičnem uvodu bomo najprej opredelili pojem bližine, brez katere ljudje ne moremo funkcionirati, nato pa bomo opisali pot do tega, kako se dva človeka odločita za zvezo, sprehodili se bomo od zaljubljenosti do ljubezni, zatem se bomo lotili zakona, posledice nesrečnega zakona – nezvestobe in ob koncu na kratko opredelili še ločitev. Po teoretičnem uvodu bo sledila analiza posameznih del. Obravnavali bomo dve komediji in dve drami izpod peres štirih uveljavljenih ter znanih gledaliških imen, in sicer se bomo najprej podrobno lotili del Dese Muck in Saše Pavček, komedije *Neskončno ljubljeni moški* in drame *Čisti vrelec ljubezni*, ki sta sicer napisani v različnih zvrsteh, a se kljub temu na podoben način lotevata kritike družinskega in partnerskega življenja v primežu družbe 21. stoletja, nato pa bomo pod drobnogled vzeli drami Dušana Jovanovića in Matjaža Zupančiča z naslovoma *Boris*, *Milena*, *Radko* in *Igra s pari*, ki se medosebnih odnosov lotevata malo drugače in s tem odpirata nove poglede na zakonsko in družbeno življenje. Vsako dramsko delo bomo obravnavali posebej, v vseh pa se bomo osredotočili predvsem na partnerska razmerja in na to, kako so grajena, kakšna sta partnerja kot posameznika in kako delujeta kot celota. V vseh delih bomo najprej analizirali zakonca in preko razvoja njunega razmerja od začetka do danes ter njunih osebnostnih lastnosti poskušali ugotoviti, kaj ju je pripeljalo do točke, ko njun zakon preprosto nima več smisla. Po tem se bomo lotili analize njunih odnosov z zunajzakonskimi partnerji in poiskali vzroke, ki so jih pripeljali skupaj. V zadnjem in torej sklepnem poglavju pa bomo naredili sintezo posameznih ugotovitev in primerjali drame med seboj ter poiskali podobnosti ter razlike med posameznimi obravnavanimi odnosi. Poskušali bomo tudi razbrati, ali se dramatičarki medosebnih odnosov lotevata drugače kot dramatiki in če da, na kakšen način.

2 Teoretični uvod

2. 1 Človek potrebuje bližino

Že Aristotel je dejal, da je človek družbeno bitje. To pomeni, da hrepeni po bližini sočloveka in se boji osamljenosti, tako socialne kot emocionalne. To ni nič novega, to je dejstvo, ki ga vsak lahko preveri sam pri sebi, če se le malo poglobi vase. Osamljenost ima lahko hude posledice za naše duševno in fizično zdravje. Pri osamljenih ljudeh se pogosto pojavljajo občutki ničvrednosti, nenehne zaskrbljenosti, strahovi, napadi joka, glavoboli, prebavne motnje, debelost in podobno (Rijavec, Miljković 2002: 19). Iz tega lahko sklepamo, da je bližina zares nekaj nepogrešljivega v človekovem življenju in da pomanjkanje le-te ni zanemarljivega in postranskega pomena.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je bližina definirana kot »kakršnokoli prijazno razmerje, duhovna sorodnost.« Ta definicija je glede na to, kaj vse v sebi nosi beseda bližina in kaj si pod to besedo predstavljamo, precej skopa in nepopolna. Dodati bi bilo potrebno še to, da si ljudje, ki so si blizu, medsebojno zelo zaupajo, so odprti drug do drugega, njihov odnos pa je prežet tudi z veliko mero sproščenosti in ugodja.

Bližina ima torej za ljudi veliko pozitivnih posledic. Če je posameznik že v otroštvu znal sklepati trdna prijateljstva, bo v odraslosti veliko verjetneje čustveno stabilen. Če je imel že v osnovni in srednji šoli dobre odnose z vrstniki ali drugimi ljudmi, ki niso bili njegovi družinski člani, je veliko več možnosti, da bo, ko odraste, psihično zdrav. Če se posameznik sooča z veliko stresnimi situacijami, obstaja manjša možnost, da bo zaradi tega potrta, če ima ob sebi nekoga, s katerim se lahko pogovori o svojih težavah (Rijavec, Miljković 2002: 25).

A posledice bližine niso vedno samo pozitivne. Ko odnosi postanejo napeti in se začnejo kresati iskre nerazumevanja, bližina nenadoma postane nekaj najbolj neznosnega in bolečega. Tu govorimo predvsem o fizični bližini, kot sta na primer zakon ali stalna zveza, ki slej ko pred vodi v bolezen – duševno ali telesno.

Zaradi potrebe po bližini ljudje torej vstopamo v raznorazne odnose, naj bodo to partnerski, prijateljski, starševski odnosi, odnosi v službi ali med sosedi itd. Vsak dan vedno znova vzpostavljamo odnose z drugimi ljudmi, z nekaterimi površne, spet z drugimi globlje in pomenljivejše. V naši diplomski nalogi se bomo najbolj posvetili odnosom med partnerjema,

pozornost pa bomo seveda namenili tudi starševskim in prijateljskim odnosom, ki te odnose dopolnjujejo in izpopolnjujejo.

2. 2 Kako se partnerski odnos sploh začne?

Vsak odnos, ne le partnerski, se začne s trenutkom, ko z določeno osebo vzpostavimo nek stik, od le-tega pa je odvisno, ali se bo ta novonastali odnos stopnjeval in razvijal naprej ali pa bo že na začetni točki zamrl. To imenujemo prvi vtis. Prvi vtis je mnenje, ki si ga ustvarimo o človeku ob prvem srečanju z njim na podlagi njegove zunanosti, telesne govorice in odnosa do nas. Čeprav nekateri trdijo, da prvi vtis ni pomemben, je prvi vtis pravzaprav filter, skozi katerega v nadaljnjem ocenjujemo in presojava človeka. Psihologinji Ann Demarais in Valerie White sta v knjigi Prvi vtis napisali, da je najpomembnejša stopnja zbiranja informacij. To pomeni, da si ljudje zapomnijo prve in najosnovnejše informacije, ki so jih dobili od vas skozi pogovor, vašo telesno govorico in odziv nanje. Na podlagi tega si oblikujejo mnenje o vas in se odločijo, ali ste jim všeč ali ne. Neverbalna komunikacija je pri prvih vtisih pogosto pomembnejša od verbalne. Naš ton glasu, način govorjenja, naš vonj, kretnje in predvsem občutek, ki ga vzbujamo v sočloveku. To so navadno dejavniki, ki oblikujejo mnenje, ki si ga nekdo ustvari o nas.

Pri gradnji partnerskega odnosa je seveda najpomembnejše, da si osebi že na začetku ugajata in privlačita. Telesna privlačnost je tista, ki ima na začetku glavo vlogo, saj le-ta odloča, ali se bo odnos med dvema potencialnima partnerjema nadaljeval ali ne. Psihologi trdijo, da je odločitev o tem, ali nam je nekdo všeč, odvisna od treh dejavnikov: od telesne privlačnosti, bližine in podobnosti. Na začetku sta pomembni predvsem telesna privlačnost in bližina, ki sta pogoj za pričetek odnosa, podobnost pa nato odloča, ali se bo odnos obdržal ali ne (Rijavec, Miljković 2002: 27).

Iz prvotne telesne privlačnosti in medsebojnega ugajanja se razvije zaljubljenost.

Zaljubljenosti ne gre enačiti z ljubeznijo. Besedna zveza 'zaljubiti se' pomeni »priti v stanje takega ljubezenskega odnosa do koga, ko čustvo prevladuje nad razumom.« (SSKJ). Glagol 'ljubiti' pa je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika definiran kot »čutiti močno naklonjenost do osebe drugega spola« in »čutiti močno naklonjenost do koga, združeno s skrbjo za njegovo korist, dobro.«

Zaljubljenost je stanje navdušenja in bolečine, tesnobe, sproščenosti, ljubosumja, spolnega nagona in vznesenosti. To lahko imenujemo tudi romantična ljubezen (Rijavec, Miljković 2002: 62). Sestavljena je iz treh komponent: kognitivne, čustvene in vedenjske. Kognitivna komponenta se izraža tako, da nenehno mislimo na človeka, ga idealiziramo po svojih predstavah in željah ter ga želimo bolje spoznati. Čustvena komponenta vključuje veliko nihanj v razpoloženju, intenzivno telesno vznburjenost in željo po tem, da bi nam drugi vračal čustva. Vedenjska komponenta pa se kaže v naših poskusih odkrivanja, kaj druga oseba čuti do nas, proučujemo jo in ji delamo raznorazne usluge (Rijavec, Miljković 2002: 63, 64).

Zaljubljenost je kratkotrajno čustveno stanje, ki mine relativno hitro. Po koncu tega obdobja partnerjema ostaneta dve možnosti: ali bosta nadaljevala svojo zvezo ali pa se bosta razšla. Na to odločitev pa vpliva že prej omenjena podobnost med njima. Mnogi trdijo, da so nasprotja tista, ki se privlačijo, ne podobnosti, a to ne drži popolnoma. Je že res, da si morata biti partnerja v določenih pogledih različna, saj sta tako drug drugemu bolj zanimiva in si bolj želita medsebojnega spoznavanja, a podobnosti na ključnih mestih so tiste, ki partnerja zbližajo in jima rišejo skupno pot naprej. Partnerja si morata deliti skupne načrte za prihodnost, želje in pričakovanja. Brez tega je njuna zveza obsojena na propad. Če si nekdo želi otrok in velike družine, drugi pa si sploh ne predstavlja družinskega življenja, ju ta razlika zagotovo ne bo pripeljala skupaj, temveč ju bo razdvojila in napotila vsakega po svoji poti. V času zaljubljenosti takšna vprašanja seveda niso pomembna, ko pa le-ta mine, ko se strast umiri, takrat nastopi obdobje odkrivanja, ali je nekdo pravi ali ne.

Če torej partnerja ugotovita, da si ustrezata, se zaljubljenost razvije v partnersko ljubezen. Ta ljubezen temelji na sprejemanju, ugajanju in čudenju, ki so povezani z močnim občutkom skrbi in privrženosti odnosu. V nasprotju z zaljubljenostjo, ki sčasoma mine, se partnerska ljubezen razvija in raste in iz dneva v dan postaja močnejša in trdnjša. Z leti človek spozna, da ob sebi pravzaprav bolj kot nekega sanjskega junaka potrebuje prijatelja – nekoga, ki ga bo spremljal, podpiral, razumel in spodbujal tudi takrat, ko ne bo vse rožnato. (Rijavec, Miljković 2002: 66, 67).

Robert Sternberg je dejal, da ljubezen sestavljajo tri temeljne sestavine, to so bližina, strast in vdanost. Bližina se nanaša na občutek povezanosti med partnerjema. Partnerja izražata željo po skrbi drug za drugega, drug drugemu se odkrivata, se spoznavata, si zaupata, sočustvujeta drug z drugim in sta si preprosto prijatelja. Strast se nanaša na spolno privlačnost, na tiste intenzivne občutke vznburjenosti, ki izhajajo iz tega, da nam nekdo fizično ugaja. Najintenzivnejša je na začetku zveze, nato pa z leti začne slabeti. Pojavi se vprašanje, ali je temu tako zato, ker se

partnerja bolje poznata in med njima ni več tistega zaljubljenega idealiziranja, ki je prisoten na začetku. Vdanost pomeni odločitev, da bomo z nekom, ki ga ljubimo, ohranili dolgotrajno zvezo. Ne zajema le tega, zajema tudi odločitev, da bomo naš odnos varovali, zanj skrbeli in ga ohranjali (Rijavec, Miljković 2002: 68, 69).

Ko nastopi pravi čas, se mnogo partnerjev odloči, da bodo svojo ljubezen potrdili tudi na papirju. In tu nastopi zakon.

2. 3 Zakon

Zakon je »z zakonom urejena življenjska zveza moškega in ženske.« (SSKJ). Za ta korak se partnerja navadno odločita, ko ugotovita, da si želita podobnih reči v življenju, se medsebojno dopolnjujeta in ljubita. To je pomemben korak in pomeni prelomnico v življenju dveh ljudi, saj se nenadoma ločeni poti dveh posameznikov prepleteta in začneta tvoriti eno samo, skupno. Prvi korak k srečnemu zakonu je ta, da zakonca vgradita dejstvo, da sta poročena, v svojo bit, zavest. V srcu morata prenehati biti samska in postati poročena (Johnson 1992: 41). Svoj zakon morata ohranjati pri življenju, ustvariti morata družinske rutine in se jih držati ter si deliti sanje. Takšni zakoni so trdni in srečni, predvsem pa pripravljeni na vsakodnevne težave in prepreke, s katerimi se soočajo (Johnson 1992: 43).

Več kot 95 % ljudi vsaj enkrat v življenju sklene zakonsko zvezo, saj ima le-ta prenekatero prednosti. Zakon je najboljši način, s katerim zavarujemo in vzgajamo otroke, v njem najdemo bližino in prijateljstvo, zakon omogoča tudi večjo čustveno rast in razvoj, saj smo s partnerjem bolj povezani kot s starši, brati, sestrmi, prijatelji itd. (Rijavec, Miljković 2002: 119). Zakon je povezan tudi z zdravjem, saj se poročeni ljudje duševno in telesno bolje počutijo. To je verjetno posledica tega, da imajo vedno ob sebi nekoga, ki jim stoji ob strani in se mu lahko odprejo. Ob izgubi te podpore pa postanejo ljudje bolj ranljivi in podvrženi različnim obolenjem.

Zakonsko življenje pa ne prinaša vedno le sreče in zadovoljstva, saj niso vsi zakoni sklenjeni iz ljubezni. Nikjer ne piše, da se morata dva ljubiti, da se poročita. Mnogo zvez je sklenjenih iz preračunljivosti, prikladnosti, v Indiji na primer partnerja pri izbiri drug drugega sploh nimata besede, saj se za poroko dogovorijo njuni starši, in sicer glede na to, kaj jim ustreza. Zakon iz ljubezni je pravzaprav precej novo dognanje, ki se je začelo pojavljati v zadnjih tridesetih, štiridesetih letih. Dandanes se ljudi, ki se poročajo iz drugačnih razlogov, ne iz ljubezni,

skorajda obsoja in se jih ne razume. Ljudje se sprašujejo, kako bodo sploh lahko srečni v zakonu brez ljubezni, čeprav je znano, da je tudi mnogo zakonov iz ljubezni obsojenih na propad.

Razlogov za nezadovoljstvo v zakonu je več, a eden izmed njih, verjetno najpomembnejši, je ta, da imajo ljudje nestvarna pričakovanja (Rijavec, Miljković 2002: 116). Ljudje preveč pričakujejo, od partnerja želijo, da bo hkrati njihov prijatelj, ljubimec, roditelj, svetovalec in terapevt. Vsi, ki se poročajo, sklepajo, da bo njihov zakon brez težav, da ne bodo imeli problemov, ki jih vidijo pri drugih. Ko pa nanje naletijo, ne vedo, kako naprej. Jasno pa to ni edini razlog. Omeniti velja tudi spremenjene interese ter dolgčas, ko partnerja po letih skupne zveze nenadoma ugotovita, da nimata nič več skupnega, da sta se vsak po svoje spremenila, našla nove hobije; konfliktnost vlog, ko si partnerja ne znata pravilno porazdeliti tradicionalnih moških in ženskih vlog tako, da bi bila oba zadovoljna; slabo komunikacijo, ker se partnerja ne znata odkrito pogovarjati in skupaj reševati problemov, marveč probleme in potemtakem jezo zadržujeta v sebi ter razlike v željah.

Pari se z zgoraj naštetimi problemi spopadajo na različne načine, eden izmed njih je tudi iskanje utehe, razumevanja in spolne potešitve v zunajzakonskih razmerjih.

2. 4 Zunajzakonska razmerja

Dandanes na zunajzakonska razmerja oz. na varanje ljudje gledamo razmeroma negativno. Ljudi, ki varajo, obsojamo in jim pripisujemo najrazličnejše slabe lastnosti, ki so lahko bolj ali manj resnične. Navadno si ljudje ljubimca ali ljubimko omislijo zato, da bi zadovoljili svoje potrebe po spolnosti, ki so v njihovem zakonu zanemarjene. Vsaj tako je splošno prepričanje. Tu pa se nam porodi vprašanje, zakaj pride do tega, zakaj spolnost partnerjema ni več pomembna. Zmanjšana želja po fizičnem stiku je najverjetneje pogojena z duševno oddaljitvijo. Partnerja si postaneta tuja, med njima ni več neke povezanosti, ki sta jo čutila včasih. Iz tega bi potemtakem lahko sklepali, da je iskanje spolne zadovoljitve pri drugih morebiti tudi kompenzacija za pomanjkanje razumevanja, topline in nežnosti, ki ga čutijo v lastnem zakonu. Daje jim lažen občutek povezanosti, ki jo pogrešajo doma, in tisti bežen, morda neresničen, občutek, da jih ima nekdo rad, jih nato premami, da ohranjajo zvezo z ljubimcem ali ljubimko.

Zunajzakonske zveze imajo lahko različne posledice. Prevarani partner se navadno počuti izdanega, je besen in razočaran. Ne ve, s čim si je to zaslužil, počuti se krivega in osramočenega. Kaj pa naj stori zdaj? Veliko ljudi, ki ni bilo nikoli prevaranih, bi dejalo, naj takoj spakira

kovčke in ga zapusti ali pa naj svojega partnerja vrže na cesto. A v resnici se navadno zgodi nekaj drugega. Navadno se prevaro oprosti in prebrodi. Kar dve tretjini zakonov namreč uspešno preživi zunajzakonsko zvezo enega ali obeh partnerjev in nadaljuje s skupnim življenjem (Rijavec, Miljković 2002: 160 –156).

2. 5 Razveza

Če pa zakonca težav ne moreta premagati, se navadno poslužita ločitve. Ločitev ni nujno nekaj slabega, lahko je ravno nasprotno – lahko je pozitivna prelomnica v življenju dveh posameznikov, ki ugotovita, da nista prava drug za drugega in da jima bo bolje samima ali s kom drugim. Odločitev za ločitev ni lahka, predvsem pa težavo povzroča partnerjem, ki imajo otroke, saj se pri takih mnogokrat pojavi vprašanje: naj ostaneva skupaj zaradi otrok? (Guggenbühl-Craig 1998: 125). Otrok se pri tej odločitvi ne bi smelo upoštevati, saj je težko vedeti, kaj je za otroke dobro. Ali je zanje bolje, da odraščajo v neokrnjeni družini, kjer starši igrajo farso, ali je bolje, da se razvijajo v iskrenih razmerah, ki jim jih ločitev večkrat omogoči? »Navedemo lahko samo domnevo, da je za otroke hudo breme, ko vidijo, kako starši zavržejo odrešenje in individualizacijo. To v otrocih ustvarja kronično slabo vest do staršev, iz te slabe vesti pa se poraja nasilnost.« (Guggenbühl-Craig 1998: 125).

Zakonca morata vedeti, kaj si želita in kaj morata storiti, da bosta oba zadovoljna. Ločitev je pot k individualizaciji, k ponovnemu osamosvajanju in iskanju samega sebe. Zahteva veliko poguma in volje, a se na koncu vse obrestuje, ko lahko partnerja vsak posebej zaživita življenje, kakršnega si želita.

3 Analiza obravnavanih dram

V tretjem poglavju se bomo lotili analize štirih sodobnih dramskih del, in sicer bomo obravnavali vsako dramo posebej, začenši z Deso Muck in njenim delom *Neskončno ljubljeni moški*, nato pa ji bodo po vrstnem redu sledili Saša Pavček z dramo *Čisti vrelec ljubezni*, Dušan Jovanović s komedijo po resničnih dogodkih *Boris, Milena, Radko* in Matjaž Zupančič z dramo, ki prepleta videz in resnico, *Igra s pari*. Pri vsakem dramskem delu bomo uvodoma nekaj povedali o zunanjih dejavnikih drame, kot so na primer podatki o uprizoritvi, jezik, čas in prostor ipd., in kratko povzeli vsebino dela, nato pa se bomo lotili konkretne analize.

Analiza bo potekala v dveh delih. V prvem delu bomo v vseh dramah predstavili zakonca, njuna karakterja ter začetke njune zveze, nato pa bomo pod drobnogled vzeli tudi zunajzakonska razmerja, osvetlili bomo karakterje ljubimcev oziroma ljubimk ter analizirali vzroke za nastanek teh razmerij. Drugi del analize pa bo potekal v naslednjem, sklepnem poglavju, kjer bomo uporabili metodo primerjalne analize in naredili sintezo skupnih ugotovitev obravnavanih del.

Pri analizi posameznih dram si bomo pomagali s strokovno literaturo, ki je bila napisana v povezavi z obravnavanimi deli, in strokovno literaturo, ki je bila uporabljena pri teoretičnem uvodu.

3. 1. Deso Muck: *Neskončno ljubljeni moški*

Globlji smisel *Neskončno ljubljenega moškega* je v tem, da »kaže na realnost, nad katero se je vredno zamisliti. Ker ne gre samo za karikirano Desino zgodbo [...], ampak za krpanko/sestavljenco iz naših lastnih življenjskih odtenkov.« (Košir 2006: 16).

Dramsko delo *Neskončno ljubljeni moški* je delo izpod peresa znane slovenske pisateljice, igralka, voditeljica in publicistke Dese Muck. Objavljeno je bilo v gledališkem listu Mestnega gledališča ljubljanskega, kjer je bilo prvič uprizorjeno 23. februarja 2006. Sestavljeno je iz 2 dejanj in 8 vložkov, ki nam nudijo pogled v preteklost. Čas dogajanja in prostor sta tako na nek način enota, saj se zgodba dogaja v sodobni Sloveniji v nekem večjem mestu, a se hkrati ves čas menjata, saj je sedanje dogajanje prepleteno z retrospektivnimi vložki, ki prikazujejo

dogodke, ki so se zgodili v bližnji preteklosti. V dramskem delu avtorica uporablja knjižno slovenščino s prvinami pogovornega jezika, značilnimi predvsem za osrednjo Slovenijo, zato lahko sklepamo, da se dogajanje bržkone odvija v Ljubljani. Zasledimo lahko tudi nižje pogovorne izraze, ki so na določenih točkah celo vulgarni, na primer prasec, kurba.

Avtorica je svoje delo označila kot komedijo, osrednjo tematiko pa je poimenovala »žrtveni sistem v medčloveških odnosih« (MMC 2003). Označiti dotično dramsko delo kot komedijo je na prvi pogled kar prav, saj se bralec med branjem neskončno zabava, duhovite opazke in dialogi se spretno prepletajo in dopolnjujejo in tako pišejo zgodbo, ki je pestra, zabavna ter lahkotna, predvsem pa berljiva in nezapletena. A natančnejši bralec lahko za vsemi temi hudomušnimi domislicami opazi še nekaj drugega. Kritiko. Morda celo parodijo. Dr. Manca Košir bi jo označila za grotesko (Košir 2006: 7). Desa Muck skozi navidez smešne dvogovore riše pravzaprav zelo žalostno podobo dobro situirane meščanske družine, ki ima vse razen tistega najpomembnejšega, ljubezni. Živijo zlagano družinsko življenje, za katerega sprva sploh ne vemo, na čem še temelji, saj naj bi družina temeljila na tesni povezanosti partnerjev, ki z ljubeznijo in skrbjo svoje otroke vzgajata v močne in karakterne osebe s hrbtenico in jasno načrtanimi cilji v življenju, a v njihovem domu o tem ni niti sledi. Med Dušanom in Bredo ni ljubezni, njuna hči Pika pa je zmedeno mlado dekle, ki nikakor ne zna najti svojega mesta pod soncem, saj je starši niso pravilno pripravili na odraslo življenje. Na Inštitutu za razvoj človeških virov pravijo: »Če bomo svojemu otroku dali preveč ali premalo (npr. zaščite, zahtev ...), mu bomo s tem otežili ali onemogočili ugoden osebnostni razvoj, kar pomeni, da ne bo razvil ustreznih prilagoditvenih mehanizmov, ki so orodja za uspešno soočanje in obvladovanje zahtev in odgovornosti, ki jih prinaša odraslo življenje.« Pika je bila celo življenje deležna maminega ukazovanja in očetovega popuščanja in se zato ni mogla razviti v čustveno zrelo osebo. V širšo družino spada tudi Dušanova mama, »omica«, kot ji pravijo, ki je dementna stara gospa, ki le na trenutke pokaže sled jasnega razuma in s tem mnoge pripravi do tega, da podvomijo v njeno bolezen. Avtorica njeno stanje poimenuje z besedo »skleroza«, s katero resnost njene bolezni omili in v bralcu vzbudi nekakšen pokroviteljski občutek do nje. Skleroza je namreč poljudna oznaka za ljudi, ki imajo težave s spominom in ki jo vsakodnevno uporabljamo za vsakogar, ki pozabi kakšno nepomembno stvar ali podatek. Zdravniki pa s sklerozo seveda poimenujejo nekaj popolnoma drugega. Skozi zgodbo je razvidno, da je omica verjetno resnično bolna, da trpi za Alzheimerjevo boleznijo, pri kateri človek sprva kaže izgubo spomina na sveže dogodke, dezorientiranost v času in prostoru, nesposobnost skrbeti zase in v zadnji fazi globalni upad spoznavnih funkcij. Takšni ljudje se le redko vrnejo v resnični svet in

tudi če se, se to zgodi le za kratek čas. Pomembni vlogi v njihovih življenjih igrata tudi soseda Dragica in Dušanov asistent Igor. Čeprav sta sprva le nadomestilo za potešitev neizživetih želja, sta na koncu onadva tista, ki Dušana potisneta čez rob in vplivata na celotno družino. Podobno vlogo ima tudi dr. Kogoj, Bredin zdravnik in ljubimec, a kljub temu ni poglobitnega pomena za Bredino življenje. Vsi skupaj se znajdejo v vrtincu čustev, skrivnosti in laži, na koncu koncev pa razplet dogodkov najbolj prizadene otroka, Piko, ki je skozi celotno zgodbo rahlo medla in neopazna, ob koncu pa vidimo, da je prav ona tista, na kateri je življenje njenih staršev pustilo največ posledic.

3. 1. 1 Breda in Dušan

Stanje Bredinega in Dušanovega zakona je razvidno že po prvih nekaj replikah, ki si jih ob začetku 1. dejanja izmenjajo Breda, Pika in Dragica. Medtem ko sta Pika in Dragica zaskrbljeni za Dušanovo zdravje, skrbi ju, ali bo okreval po skrivnostni možganski kapi, ki ga je zadela in katere okoliščine so vsem nepoznane, se Breda obremenjuje le z lastnim zdravjem. Jasno je, da je hipohonder, ima vse bolezni tega sveta, odkrite in neodkrite, in skrb za Dušana, ki ga izražata Pika in Dragica, ji gre močno na živce. Za Dušana Bredo zaskrbi šele takrat, ko se zave, da bi z Dušanovo smrtjo ostala brez tistega, ki jo že celo življenje preživlja. Iz retrospektivnih vložkov kasneje izvemo, da je bil to tudi edini razlog, da se je Breda poročila z njim. Njena življenjska filozofija je jasna: Najti si je potrebno premožnega moža, ki te bo preživel, da tebi nikoli ne bo potrebno prestopiti praga službe. Tega uči tudi svojo hčer Piko, za katero meni, da s svojim izborom študija tako ne bo dobila službe »in nekdo jo bo moral preživljati, dokler se ne poroči. Pa nič ne kaže, pri triindvajsetih še fanta nima.« (Muck 2004: 49). Iz tega je torej jasno razvidno, da je Dušan za Bredo vreden le toliko kot njegov denar, zato bi jo lahko preprosto opredelili kot materialistko. Videz in denar, to je vse, kar šteje v njenem svetu.

Začetki njune zveze torej niso ovenčani z ljubeznijo. Pravzaprav o njih izvemo bore malo, večina je prepuščena naši domišljiji in logičnemu sklepanju. Dušanova čustva do Brede na začetku v drami niso nikjer opisana niti ni nikjer nobenega namiga nanje. Edino oprijemljivo informacijo nam izda zbor, ki v hudomušne rime zavito zvito pove, da je Breda nalašč zanosila, da bi ujela Dušana in se z njim poročila. Dušan se je v Piko zaljubil v hipu in tako ni dvakrat pomislil, preden se je oženil z Bredo. Njun zakon najbolj povzame Dušan z besedami: »Saj vidiš, da ne gre. Že davno se nimava več rada. Ne pogovarjava se. Ne privlačiva se. Ves čas mi

nekaj očitaš ... Saj sploh ne vem, kdaj si mi nazadnje rekla človek ...» (Muck 2004: 53). Takšen zakon se zdi brezupen in brez prihodnosti. Dva čustveno stabilna in razumna človeka bi verjetno razmislila o ločitvi. A o ločitvi Dušan in Breda dolgo nista govorila. Dušan ločitve ni nikoli omenil zato, ker se Brede boji. Zaveda se njenega značaja in meni, da bi mu ob ločitvi pobrala vse do zadnjega ficka. Svoji ljubici Dragici kot razlog za to, da ostaja z Bredo, navaja tudi svojo hčer Piko, ki jo mora preživljati. Bralcu se to zazdi tipičen izgovor poročenih partnerjev, od katerih mnogokrat slišimo, da ostajajo skupaj zgolj zaradi otrok. Toda skozi potek drame ugotovimo, da to morda ni le izgovor, da ga za Piko dejansko skrbi. V prvem vložku slišimo: »Breda jo bo uničila, če bo ostala sama z njo.« (Muck 2004: 50). Ko Dušana Dragičine in Igorjeve grožnje o razkrinkanju njegovih skokov čez plot kočno prisilijo, da Bredi omeni ločitev, Breda jasno pokaže, da do tega ne bo prišlo. Močno se je potrudila, da je Dušana ulovila v zakon in sedaj tega ne bo izpustila iz rok. V vložku, ki opisuje njun pogovor o ločitvi, opazimo, da Breda ni navajena Dušanovega poguma. Je ena tistih žensk, ki ima vse pod kontrolo in pri kateri mož nima nobene besede. Ko pa Dušan pokaže, da ima vsega dovolj in se postavi zase, Breda nenadoma postane nemočna in to izrazi tako, da Dušana fizično poškoduje. Znano je, da je fizično nasilje največkrat rešitev takrat, ko se človek počuti najbolj ranljivega in brez moči. Ko zmanjka besed, pojejo pesti. Ko niti to ne deluje, poskusi z vlogo trpeče žene, ki je mož ne ljubi več. »Če bi imel samo malo več razumevanja zame ... Kaj sem sploh zate? Taka sem, ker me nimaš več rad ...« (Muck 2004: 53). Na koncu pa mu da jasno vedeti ravno tisto, česar se je najbolj bal – da mu bo v primeru ločitve zagrenila življenje in pobrala vse. »Če se ločiš – je vojna!« (Muck 2004: 54).

Pojavi se vprašanje, kaj ju je sploh povezal. Kaj pritegne dva tako različna človeka, kot sta Dušan in Breda, da se spustita v zakonsko zvezo? Razlog se skriva v njuni družinski preteklosti. »Če je šlo kaj narobe v otroštvu vsakega partnerja, se bo preverjalo v intimnem odnosu.« (Cvetek 2009: 106. Po Gostečnik 2007; Solomon 2003). Dušan izhaja iz družine, kjer je bil oče alkoholik, ki je varal ženo, jo posiljeval, ona pa je to v tišini mučno prenašala. To Dušan izve šele sedaj, ko je že davno odrasel, kot otrok o tem ni vedel ničesar. Ob razkritju je zaprepaden in maminih besed skoraj ne razume. On se očeta spomni kot dobrega človeka, do njega ni bil slab. Po tem ji postavi povsem logično vprašanje: »Zakaj se pa potem nisi ločila?« Vprašanje, ki ga tretje osebe mnogokrat postavijo ljudem, ki trpijo v zakonu. Mama mu seveda odgovori s floskulo trpečih žena: »Kam pa naj bi šla, sama z otrokom?« Skozi nadaljnji pogovor se razkrije, da ima on na mamo pravzaprav manj ljubeče spomine kot na očeta. Mama ga nikoli ni pocrkljala, ves čas ga je samo nadirala. Ona to opraviči z dejstvom, da ga je imela preveč rada

in ni želela, da bi se prestrašil njene ljubezni. A kaj pomagajo otroku zagotovila, da ga imajo starši radi, če mu tega ne znajo pokazati. Boris A. Novak je nekoč zapisal: »Ni ljubezni brez izrekanja ljubezni.« To pomeni, da nobena beseda o ljubezni ni dovolj, če se je ne ubesedi. V teh spominih se torej skriva odgovor na vprašanje, zakaj Breda privlači oz. je privlačila Dušana. »Reproducira družinski vzorec odvisnosti, ki ga ni sposoben prepoznati in ozavestiti, ne spremeniti.« (Košir 2006: 13). Ta začarani krog se ponavlja in bralec začudeno ugotovi, da se njegova mama tega zaveda in da jo to boli.

Breda skozi celotno dramo posredno in neposredno izraža svoje mnenje o poroki in zakonu. Vsaka normalna ženska se mora poročiti pred svojim tridesetim letom, omožiti pa se mora z moškim, ki ji bo nudil finančno podporo in ji tako ne bo potrebno hoditi v službo. O neporočenih ženskah ima takšne mnenje: »Te samske ženske so res bedne. Če jim ne uspe, da bi se do štiridesetega leta razmnožile, naj jih zaplinijo.« (Muck 2004: 51). Zakon je cilj vsake ženske in tiste, ki ga ne izpolnijo, so propadle na družbeni lestvici. Njeno razmišljanje bi danes označili za starokopitno in nazadnjaško, saj v današnjih časih ženska ne potrebuje moškega, da bi jo preživljal, sodobne ženske namreč hlepijo po tem, da bi bile samozadostne. A kot smo ugotovili, Breda ni ena izmed njih in svojih nazorov vztrajno uči tudi Piko, ki jih nekako poskuša posnemati, a je mami, po njenem mnenju, bolj v sramoto kot ponos, saj v svojih dejanjih ni ravno najbolj spretna. Breda v pogovoru z Dušanom in proti koncu drame razkrije vzroke za svoje vedenje in mišljenje. Ko je bila stara tri leta, je oče njo in njeno mamo zapustil in tako je odrasčala brez očetovske figure v družini. Odrasčala je brez moškega, ki bi skrbel zanjo, tako da je kot odrasla ženska to iskala in tudi našla. Spomni se tudi, da jo je mama ves čas priganjala pospravljat, le takrat ne, kadar je bila bolna. Takrat je prišel zdravnik, mama je bila prijazna in ni ji bilo potrebno delati. Zdravnike idealizira in vedno je sanjala, da se bo poročila z zdravnikom. To strast po zdravnikih ji teši njen ljubimec, dr. Kogoj, in tudi ob koncu drame, ko Dušan umre in se odloči, da nujno potrebuje novega moža, se sedaj odloči, da bo iskala zdravnika.

3. 1. 2 Dušan, Dragica in Igor ter Breda in dr. Kogoj

Dušan je moški, ki ni slab po srcu, le življenja si ni znal urediti tako, da bi bil srečen. Psihatrija razlikuje dva tipa motenj osebnostne odvisnosti in on trpi za drugo – bojazljivostno motnjo. Zanj je torej značilno, da je napet, zaskrbljen in tesnoben ter se boji, da ne bi bil sprejet v svojem

okolju. (Košir 2006: 14). To pojasnjuje, zakaj je vedno vse počel tako, da bi ustregel drugim. Njegova prva in največja napaka je bila, ko se je poročil z žensko, ki je ni ljubil in z njo zaradi otroka vztrajal v zakonu 25 let. Zakon, sklenjen zaradi spleta okoliščin, mu je tako uničil življenje in ga pripravil do tega, da si je z nekaj napačnimi odločitvami na ramena nakopal preveč težav in pod njihovo težo na koncu tudi pokleknil. Njegova naslednja napaka je bila Dragica. Bralcu hitro postane jasno, zakaj si je Dušan uteho poiskal v Dragici in ne v kakšni drugi ženski. Dragica je popolno nasprotje Brede. Avtorica jo opiše kot nagnjeno k samopomilovanju, nesamozavestno, vestno odjemalko knjig za samopomoč in nagnjeno k alkoholizmu in samoponiževanju. (Muck 2004: 47). Ni ukazovalna, temperamentna ali nesramna, vsem želi ugajati in pomagati. Je suženjski tip človeka (Košir 2004: 14). Razlog za to verjetno ne tiči v tem, da je tako zelo dobrega srca, temveč bolj v tem, da si želi biti sprejeta. Z Bredo sta si podobni le v tem, da si tudi ona želi nekoga, ki bo skrbel zanjo, jo preživeljal, a za razliko od Brede ni bila dovolj spretna, da bi si ujela koga primernege že kot mlado dekle. Dušanu želi igrati popolno ženo, da bo uvidel, da ne zmore živeti brez nje. Počne vse tisto, česar Breda noče. Kuha mu njegovo najljubšo jed – ričet, skrbi zanj, do njega je ljubeča, ves čas mu laska in daje občutek, da je najboljši moški na svetu. Z Bredo ves čas tiho tekmuje in si želi biti boljša od nje. Ko Dušanu mu postavi ultimat, prvič pokaže še drugo stran nežnega obraza in mu zagrozi, da bo Bredi pokazala vsa sporočila, ki ji jih je pisal. Očitno je ves čas vedela, da bo nekoč potrebovala skrito orožje, da Dušana končno ujame. Dušana ta njena poteza preseneti, morda tudi malce prestraši in spomni na Bredo, saj bi bilo kaj takega bolj podobno njej. Ko ga zadene kap, Dragica izrazi hudo skrb zanj, sprva se zdi, da ji je resnično hudo zanj, da ga zares ljubi, tako kot govori. A na koncu se izkaže, da bi ji bil dovolj dober čisto kateri koli osebek moškega spola, da ji Dušan ni niti najmanj nepogrešljiv.

Dušanova tretja napaka je bila začetek razmerja s svojim asistentom, Igorjem. Sprva bi mislili, da si je Dušan omislil Igorja zato, ker je bil sit dveh žensk in si je zaželel nekaj moške umirjenosti in razumnosti. A hitro nam postane jasno, da je Igor samo še ena ženska v Dušanovem življenju, saj je »v tem svetu predstavljen popolnoma identično kot ljubica. Tako imamo pred očmi še eno heteroseksualno razmerje, na mestu, kjer bi pričakovali nekaj novega.« (Kušar 2006: 35). Dušana si želi zase in se tako kot Dragica trudi, da bi mu v vsem ustregel. Kuha mu ričet, do njega je pozoren in njegovim potrebam vedno daje prednost. Tudi on si išče nekoga, ki bo zanj skrbel in bil moški pri hiši, le da ne išče toliko denarja in fizične preskrbljenosti, temveč bolj čustveno varnost. Je karierist in v življenju hoče nekaj doseči, noče zgolj sedeti doma in uživati v moževem premoženju. Sebe vidi kot pravega moškega in pravi:

»Mene ne moreš primerjati s svojimi histeričnimi, egoističnimi babami. Jaz skrbim zate, te poslušam, razumem te. Kdo te bo bolje razumel kot moški?!« (Muck 2004: 55). A ko sta z Dušanom sama, govori in se obnaša kot ženska, je zelo čustven in na koncu, ko ga Dušan želi pustiti, stori isto kot Dragica: začne ga izsiljevati s tem, da bo vse povedal Bredi. Tudi njega ob Dušanovi kapi izjemno skrbi zanj in tudi zanj se zdi, da ima Dušana resnično rad. Toda skozi njegove monologe ugotovimo, da je njegova ljubezen do Dušana postala že skoraj obsesija. Na vsak način si želi biti z njim, zato se odloči, da se bo poročil s Piko in ga s tem razveselil. Ob koncu pa pokaže svoj pravi obraz in tudi on hitro pozabi na svojo neskončno ljubezen do Dušana.

Bredin odnos z njenim ljubimcem, dr. Kogojem, v drami ni tako izpostavljen kot Dušanova z Dragico in Igorjem. Zdi se, da za samo zgodbo nima nekega izrednega pomena, predstavi zgolj še en tip zunajzakonskega odnosa. Pri Bredinem in Kogojevem odnosu sta vlogi tistega, ki si želi zgolj malo zabave, in tistega, ki si želi poroke in resne zveze, ravno obratni kot pri Dušanu in njegovih ljubimcih. Breda je močna in navidez samozavestna ženska in, kot smo že omenili, že od majhnega sanja o tem, da se bo nekoč poročila z zdravnikom. Toda ker je že poročena in ker ji v zakonu s stališča preskrbljenosti nič ne manjka, svojo željo po zdravniku teši z dr. Kogojem. Z njim je verjetno tudi zato, ker do Dušana ne goji nobenih čustev in posledično z njim ne čuti povezanosti in bližine, a vseeno hrepeni po njej in z ljubimcem dobi vsaj približek tega. Poleg tega vemo, da Breda trdi, da je zelo bolna in ji je dr. Kogoj bližnjica do vseh zdravil in pomirjeval, ki si ji zaželi. Jasno je, da med njima ni prave ljubezni, zgolj obojestranska korist. Ob koncu drame je očitno, da je tudi pri Dušanu in Dragici ter Igorju ni bilo, a tu je to jasno že povsem na začetku. Dr. Kogoj ni slab človek. Ko mora zaradi spleta okoliščin Dušana udariti po glavi z obešalnikom, se zelo vznemiri in ga resnično zaskrbi, da ga ni huje poškodoval. Čeprav bi morda lahko rekli, da je hinavec in izkoriščevalec, ker Bredo zgolj izkoristi za svoj užitek in ji laska z opazkami, da bi jo takoj poročil, če bi bila še prosta, a tega seveda ne misli resno, kar se izkaže ob koncu drame, ko Dušan umre in bi lahko bila skupaj, a se temu hitro izmuzne, je pravzaprav eden pozitivnejših likov te drame. On si želi uživati življenje, želi se zabavati in biti brez obveznosti. Ve, kakšna je Breda v resnici, da je manipulativna in ukazovalna in da pod pretvezo ljubezni išče nekoga, ki jo bo preživel, da bo še naprej lahko uživala lagodno življenje poročene gospe. Ve, da bi kot njen mož končal tako kot Dušan in tega nikakor noče. Je človek, ki prezira takšne hinavce, kot je ona, in se je ob Dušanovi smrti, ko se ga Breda oklene in želi biti za vedno z njim, otrese z besedami: »Tvoj mož še deset minut ni mrtev. Pojdi tolažit hčer, čisto je na tleh.« (Muck 2004: 65). S to izjavo pokaže, da je eden

izmed edinih razumnih ljudi v drami, če ne ravno najbolj razumen, in da sploh ne spada mednje. Čeprav tudi sam laže in zavaja, ima z izjemo Pike in omice, ki jo težko preberemo, edini srce in glavo na pravem mestu.

Drama se konča z Dušanovo smrtjo zaradi kapi in razkritjem pravih obrazov vseh nastopajočih. Desa Muck pokaže, da »resnična epidemija v naši kulturi ni le telesno srčno obolenje, marveč čustveno in duhovno srčno obolenje, kot ga imenujem: občutek osamljenosti, ločenosti in odtujenosti, prevladujoč v naši kulturi zaradi razpada družbenega omrežja, ki nam je dajalo občutek povezave in skupnosti,« pravi dr. Dean Ornish (Košir 2004: 15). S tem se po analizi *Neskončno ljubljene* moškega lahko brez težav strinjamo.

3. 2 Saša Pavček: *Čisti vrelec ljubezni*

Drama *Čisti vrelec ljubezni* dramski prvenec znane slovenske igralka Saše Pavček. Objavljen je bil v gledališkem listu Slovenskega narodnega gledališča Drama, na odru pa je bil prvič uprizorjen 18. oktobra 2003. Je enodejanka, sestavljena iz štirinajstih prizorov. Dramsko dogajanje je prav tako kot pri predhodnem delu postavljeno v sodobno Slovenijo, del zgodbe se odvija v Ljubljani, del pa v majhni istrski vasici. Temu primeren je tudi jezik, saj drama knjižni pogovorni jezik, ki ga govorijo Anamarija, Peter in Ida, prepleta z istrskim narečjem, ki ga uporablja Bruno in občasno Anamarija. »V *Čistem vrelcu ljubezni* je govor ena najpomembnejših socialnih in psiholoških karakteristik vseh dramskih likov.« (Stanič 2003: 13). Anamarija, ki se poslužuje obeh govoric, je kot taka razdvojena, njeno različno izražanje je znak omahovanja med dvema svetovoma, med dvema etničnima in eksistenčnima poloma. (Stanič 2003: 13).

Čisti vrelec ljubezni je mozaik sodobnih ljudi in njihovih hlepenj, ki so si po eni strani neverjetno različni, po drugi strani pa še preveč podobni. Čeprav se zdi, da gredo vsak za svojimi cilji, ki med seboj nimajo nobene povezave, se na koncu izkaže, da gredo resda vsak po svoje, a za dosego svojih ciljev vsi potrebujejo isto – ljubezen. Izpraznjeni in željni zmage, ki vsakomur predstavlja nekaj drugega, do konca ne vedo, kaj je tisto, kar jim tako zelo manjka, kar jim preprečuje dosego tistega, po čemer tako neznansko hrepenijo. Izkaže se, da jim ne manjka nekaj materialnega, nekaj, kar se da kupiti, manjka jim tista prvinska, čista, nagonska, preprosta, lahko bi rekli celo primitivna, ljubezen. Samo to. Ljubezen. Gonilna sila tega sveta. Sila, ki lahko ustvari, sila, ki lahko uniči. Največji blagoslov ali najhujše orožje. Bistvo vsakega človeka. Ko se na koncu vsi skupaj znajdejo na istem kraju, kregajoč se, kdo bo domov odnesel »kuro, ki nese zlata jajca«, se bralec zave, da bo ne glede na to, kdo zmaga, »ljubezen« prišla v napačne roke. Ker pa bi bilo to narobe, zgodba doživi presunljiv konec.

V drami spremljamo preplet mestnega in podeželskega življenja, ki na prvi pogled nimata nič skupnega, ko pa pogledamo globlje, vidimo, da sta v samem bistvu pravzaprav enaka. Tako, kot so enaki ljudje, ki nam jih predstavi *Čisti vrelec ljubezni*. Monotono in že zdavnaj, morda celo od nekdaj, brez ljubezni živeto zakonsko življenje zakoncev Petra in Anamarije zmoti prihod Marina, Anamarijinega dvanajstletnega polbrata, ki je avtist. Anamarija ga vzame pod svoje okrilje zato, ker jo tako prosi njegov krušni oče in stari prijatelj Bruno, ki ne želi, da bi ga odpeljali v umobolnico, kamor so odpeljali že njegovo mamo. Za njegovo varuško Anamarija najame mlado študentko Ido in tako se njihova zgodba začne odvijati. Skozi potek drame in

večplastne karakterje se nam odkrije zgodba sodobnih ljudi, vrženih v svet interesov in hitrega tempa življenja, ki mu vztrajno poskušajo slediti, včasih tudi za ceno tujega življenja. »Pohlep, sebičnost, lakota po prestižu in moči so njihov čisti vrelec ljubezni spremenili v postano, usmrjeno mlakužo.« (Pavček 2003: 6). V tem svetu je na prvo mesto vedno treba postaviti sebe, drugi so tu zato, da se jih izkoristi za svoje potrebe, potem pa se jih odvrže kot smet. Temu je treba slediti, v nasprotnem primeru se lahko kaj hitro zgodi, da smo mi tista smet, ki so jo odvrgli boljši od nas. Dramske osebe, ki nam jih oriše Saša Pavček, se tega zelo dobro zavedajo in zato neumorno sledijo svojim interesom, nekateri odkrito podlo, drugi pod pretvezo dobrote. A vsi zato, da bodo boljši od drugih.

3. 2. 1 Peter in Anamarija

Zakonski par, dva umetnika, mož slikar in žena igralka. V teoriji se zdi, da bi to lahko bila idealna zveza. Predana umetnosti, ki zanju ne predstavlja le poklica, temveč poslanstvo, nadzemeljsko strast, ki človeka izpopolnjuje, mu daje zagon in možnost biti nekaj več, nekaj, kar je nekaterim nerazumljeno, drugim nedoumljivo, tretjim nepredstavljivo. Zanju je umetnost način življenja, ki si ga delita, ga ljubita in čutita. Zveni popolno. Toda le v teoriji. Anamarija in Peter svoje zveze ne živita tako. Njuna zveza je bolj kot zveza tekmovanje. »Prav ničesar, ne ljubezni ne razumevanja si ne moreta dati. Živita drug ob drugem, ranljiva, zagrizena v nenehnem boju za superioren položaj in premoč nad partnerjem.« (Novak 2003: 16). Vsak v svojem poklicu hlepita po uspehu, po slavi, po tem, da bi napredovala, da bi ju ljudje oboževali. A na začetku drame vidimo, da se oba nahajata pred oviro, pred prepreko. Ne moreta napredovati. In to ju ubija. Peter ni slikar v pravem pomenu besede, je likovni pedagog, ki sovraži svojo službo, saj mu ne daje tistega notranjega zadovoljstva, ne predstavlja mu tistega, kar si resnično želi. Želi biti znan, občudovan, a mu nikakor ne uspe ustvariti nečesa kvalitetnega. Anamarija je igralka, ki se pripravlja na novo vlogo, ki pa je ne more izpopolniti do perfekcije, ker nikoli ni imela otrok in ji manjka materinska izkušnja. Če bi jo imela, bi se lažje vživela v novo vlogo, jo odigrala bolje in si tako prislužila občudovanje kolegov in občinstva. Oba si torej želita biti spoštovana, priznana, z eno besedo: uspešna. In to je njun največji problem. Petrov prezir do Anamarije izvira iz njegovega prepričanja, da je Anamarija uspešnejša od njega, čeprav tega noče priznati. Občutek ima, da se vedno vse vrti okoli nje, vse gre za njo in njeno gledališče, vse za to, da bo ona uspešna. On pa stoji zadaj, nezadovoljen s svojo službo, in gleda, kako se Anamarija vzpenja, sam pa se ne premakne z mesta. Pravi ji

takole: »Ne me v nič devat! Samo ne misli, da si kaj več od mene. Pazi, jaz se prilagajam tebi, ne ti meni. Tvoji nonstop tremi in nervozi, evforičnim izbruhom in depresivnim sranjem! Kaj sem naredil, odkar ti delaš kariero? A? Kaj? Nič. [...] Pa si se kdaj vprašala, zakaj? Ne, nisi, pa se zdaj vprašaj.« (Pavček 2003: 30). Zdi se mu, kot da je njena krivda, da njemu ne gre tako dobro. Občutek imamo, da si za njun zakon le Anamarija želi, da bi vseeno funkcioniral. Kot prvo darilo mu je pred dvajsetimi leti podarila vazo. Zakaj vazo, tega nikoli ne izvemo, toda razberemo lahko, da to vazo ona čuva z vsem srcem in na nikakršen način ne dovoli, da bi se ji kaj zgodilo. Vaza simbolizira njun zakon in dokler bo ta vaza cela, do takrat bo cel tudi njun zakon. Anamarija pravi, da je to njegova najljubša stvar, sam pa pravi, da se je je ničkolikokrat želel znebiti, pa mu nikoli ni uspelo, zato se sedaj samo še pretvarja, da je ni, ne Anamarije ne te vaze. Vaza se končno razbije na koncu drame, ko jo ob tla vrže Ida, ki ji prekipi, ker Peter še vedno ne ve njenega imena. Anamarija takrat pobesni, saj je s tem, ko je razbila vazo, na nek simbolen način uničila tudi njun zakon. Ni jima uspelo, da bi ga uničila sama, uničila ga je šele Petrova ljubica.

Njuna zveza je bila že na začetku obsojena na propad. Peter je bil od nekdaj trmast in Anamarija mu je predstavljala izziv. Želel si jo je imeti in naredil bi vse, da jo dobi. Ko mu je prilepila moker poljub skozi šipo, je vedel, da je zmagal. Toda kaj je pravzaprav pomenila ta zmaga? To, da je dobil žensko, ki je nikoli ni imel rad in je nikoli ne bo imel, za vse življenje? Da. Ker je bilo to tisto, kar želel. Želel je dobiti nekoga, ki bo ob njem za vedno, toda ni želel nekoga, ki bi ga dejansko imel rad. Ker ljubiti nekoga pomeni tudi čutiti bolečino. On pa bolečine ni prenesel. Tako si je dobil nekoga, ob katerem ne bo nikoli sam, prave bližine pa tudi ne bo čutil. Popolna kombinacija. Ali pač? O Anamarijinih čustvih do Petra ne izvemo kaj dosti. Morda se je resnično zaljubila vanj, morda pa je v njem, tako kot sedaj Ida, videla možnost, da napreduje po družbeni lestvici. S tem, da ga je omožila, se je preselila v Ljubljano in začela ustvarjati kariero. Zapustila je istrsko vasico, v kateri ne bi nikoli občutila sreče, in postala spoštovana slovenska igralka. Zadnja možnost bi bila lahko resnična, saj je Petra že njegova mama opozorila, da ji pri Anamariji nekaj »smrdi«. Morda je opazila ravno to. Morda pa je bila zgolj preveč zaščitniška do sina in ga ni želela spustiti iz gnezda.

Peter je eksploziven, zadirčen, glasen. V sebi nosi zagrenjenost in patetičnost, jasno da vedeti, da si želi uspeti in da je za to pripravljen storiti marsikaj. Ne skriva svoje ambicioznosti in izkorišča vse po vrsti. Je hinavski in povzpetniški, a se bralcu po svoje tudi smili. Bolestno išče potrditev, potrebuje jo kot zrak. Ne bo srečen, dokler ne bodo množice vzklikale njegovega imena. Razlog za to verjetno tiči v njegovem otroštvu. Idi opiše bolečo izkušnjo, ko ga je stari

oče pretepel s pasom in kako je od tedaj popolnoma brezčuten. Verjetno se je takrat med samim dejanjem zaradi neznosne bolečine praktično umaknil iz telesa in po tem postal čustveno otopel. Ni si več želel čutiti bolečine, ker je vedel, kako neznosna je. Ta dogodek tudi krivi za to, da sedaj ni uspešen. Resda je po eni strani zato oster, hladen in natančen, po drugi strani pa je tudi popolnoma brez čustev, ki bi jih lahko projiciral na platno. Umetnik riše s čustvi, ona pa nima tega. On nima želje ustvarjati zaradi ustvarjanja samega, on želi ustvarjati zaradi občudovanja. Ta želja po občudovanju pa se je rodila v njegovem odnosu z mamo. Mama si je želela, da bi uspel in zato se sedaj tako žene. Da bi izpolnil njeno željo. Sklepamo lahko, da je bila ona edina ženska, ki jo je imel kdaj rad. Samo zanjo je želel risati in ko ga v drami srečamo, da niti za mamo, osebo, ki jo je imel neznansko rad, ni sposoben narisati slike, zajoka in pokaže, da tudi on čuti. Boli ga, ker on ne zna izkazati ljubezni, nek idiot pa. Idiot je sposoben ustvariti likovni presežek, on pa ne. Ne zdi se mu pravično, čuti se oropanega, zato se odloči, da bo temu naredil konec. »Marino sploh ne ve, kaj je naslikal, zato svojih izdelkov ne more ceniti. In ker jih ne more ceniti, jih ni vreden. Ni vreden, da bi bil njihov lastnik. Lastnik je lahko samo nekdo, ki prepozna tržno vrednost blaga.« (Jovanović 2003: 11). Zada si cilj, da bo prišel do slave in izpolniti materino željo, pa četudi po krivi poti. Za edino osebo, ki jo je imel kdaj rad, bo storil vse.

Anamarija je njegovo čisto nasprotje. Je umirjena ženska, ki je svojo istrsko pokrajino zamenjala za mestni vrvež ljubljanskih ulic. Izhaja iz kmečke družine, njen oče je bil alkoholik, na začetku drame pa izve, da je tudi zlorabljal sosedovo dekle, ki ima duševne motnje. Sama sicer z nobeno besedo ne nakaže, da bi tudi njej kdaj kaj storil, tako da o tem ne moremo sklepati. Zase pravi, da ji ne gre za kariero, da preprosto rada igra, ne gre ji za slavo. Marina, svojega polbrata, ima rada, toda ne moremo si pomagati, da v njenih dejanjih ne bi zasledili malo egoizma, ne moremo si pomagati, da ne bi podvomili v to, da mu pomaga zgolj zaradi njega. V času dogajanja drame Anamarija dobi vlogo, pri kateri bi ji materinska izkušnja prišla še kako prav. Ker ona in Peter otrok nimata, je Marino kot nalašč za to, da doživi kvazimaterinstvo. Čeprav tega dolgo ne prizna, ji v pogovoru z Brunom, ko ta hoče Marina nazaj, končno uide z jezika: »Ne zdaj pred premiero! Ne morem brez njega, on mi pomaga!« (Pavček 2003: 37). Potrebuje ga za svojo kariero. Toda to ni vse. Z gotovostjo lahko trdimo tudi, da ga ima zares rada. Morda so bili njeni vzgibi na začetku res ambiciozne narave, a skozi dramo Anamarija do Marina razvije pristna čustva, kar pokaže ob koncu zgodbe, ko kljub temu da ga potrebuje za svojo kariero, noče dovoliti, da se Peter okoristi z njim in ga izrabi ter ga zato, da bi ga zaščitila, odpelje nazaj k Brunu. S tem škoduje tudi sebi, a kot prava mama postavi

otrokovo dobro pred svoje želje. »V Anamariji je Marino dokončno prebudil materinski nagon, zdaj je scela ženska, ne le ambiciozna igralka, ki se brez pravega rezultata prebija od lika do lika, od vloge do vloge, od ene odrske smrti do druge.« (Novak 2003: 17).

3. 2. 2 Peter in Ida ter Anamarija in Bruno

Kot smo že omenili, Anamarijin in Petrov zakon ni prežet z ljubeznijo in razumevanjem. Čeprav sta si fizično blizu, je med njunima dušama šipa, skozi katero se dobro vidita, a se ne moreta dotakniti. Nista se mogla dotakniti na začetku, ne moreta se dotakniti danes, po dvajsetih letih. Zaradi tega ni čudno, da sta se zatekla v objem vsak svojega zunajzakonskega partnerja.

Peter in Ida sta se našla hitro, v razmerje sta se spustila brez vsakršnih globljih čustev. Drug v drugem sta videla priložnost, stopnico bližje k zmagi. Zbližale so ju torej mnoge podobnosti, enak način razmišljanja in videnja sveta, enako spoštovanje uspeha in zaničevanja povprečnežev. Ida je Petrova mlada študentka, ki Petra zelo občuduje. Občuduje njegov talent, njegov karakter, njegovo slo po uspehu, ker je tudi sama takšna. Resda je še mlada, a že dobro ve, kako se vrti ta svet. Zase pravi: » Moja prednost je, da znam ljudi prepričati, da sem perfektna, in sem! Zmeraj prva! Rojena za zmago! [...] Nisem pokvarjena, samo vem, kaj hočem, in se ne pustim ustaviti.« (Pavček 2003: 36). V Petru vidi priložnost, da se prebije med ljudi, ki nekaj veljajo. Do Marina čuti naklonjenost, toda ne dovolj velike, da bi pozabila na lastne interese. Ko začuti, da je ključ do njenega uspeha v njem, se je v zameno zanj pripravljena tudi prodati. Do svojih ciljev gre preko trupel in se ne ozira nazaj. Peter je v njej sprva videl zgolj ljubico, s katero bo nadomestil tisto, kar zamuja pri ženi. Ko pa vidi, kako spretna je in kako pomaga Marinu, da ustvarja svoje slike, spozna, da jo potrebuje in da mu bo njena zvitost prišla še kako prav. Zanimiva podrobnost je ta, da si nikakor ne more zapomniti njenega imena. Kliče jo Ina, Ira, Ita itd. Redkokdaj jo pokliče s pravim imenom. To kaže, da se nanjo nikoli globlje ne naveže, začuti pa tisto površinsko bližino, morda zavezništvo, in občutek izdaje, ko ga pusti in se preda Brunu v zameno za Marina. Do nje na tisti točki čuti več kot do žene, saj je ženo pripravljen dati Brunu, Ide pa ne, ampak to bi lahko lažje pripisali temu, da Ido potrebuje za vzpon med veljake, ker je spretna, manipulativna in ve, kako prodreti v Marinovo dušo. Pri njunem razmerju imamo ves čas občutek, da je Peter tisti, ki drži vse niti v rokah, a na koncu spoznamo, da Peter kljub vsemu nima dovolj poguma, da bi naredil vse, ampak res čisto vse,

da bi prišel do cilja, Ida pa. Ida ima torej več možnosti, da nekoč nekaj doseže. Ona se ne ustavi, dokler ne zmaga, Petru pa korak pred ciljno črto še vedno kdaj obotavljivo obstane.

Anamarija in Bruno se poznata že od malih nog. Bruno je na prvi pogled preprost kmet, ki rad poje, se šali in obožuje svojo kravo Stello, s katero se pogovarja kot s človekom. Toda za to veselo zunanostjo se skriva trpeč človek, čigar ženo so odpeljali v umobolnico, njun sin pa je pravzaprav sin Anamarijinega očeta, ki je njegovo ženo spolno zlorabljal. Vemo, da se je njegovi ženi dokončno zameglil razum po smrti Anamarijinega očeta, toda iz njenih opisov, ki nam jih posredujejo Anamarija in Bruno, je slutiti, da že prej ni bila duševno popolnoma zdrava. Bruno je sedaj ostal sam z Marinom, ki je avtist in s katerim ne zna pravilno ravnati. Čeprav ga ima rad kot svojega, pa mu je skrb zanj v breme, saj se je ne zna pravilno lotiti. Razberemo lahko tudi, da je osamljen, zase pravi, da je »en človek, ki nima srca,« (Pavček 2003: 34), edina družba so mu njegove živali, zaradi katerih sploh še vztraja pri življenju, saj se boji, da nihče ne bi skrbel zanje, če bi on storil samomor. Z Anamarijo sta bila že kot mladostnika zaljubljena in Bruno jo še vedno očaran nad njeno lepoto. To ji da tudi jasno vedeti, opeva njeno čednost in ji pravi, naj pride živeti k njemu. Čeprav se mu Anamarija sprva upira, se mu na koncu le preda. Bralec nad tem ni presenečen, saj ju veže zgodovina, poleg tega je tudi Anamarija osamljena v zakonu brez ljubezni, Peter ji nikoli ne namenjuje nobene lepe besede, Bruno pa je drugačen, misli, da jo ima rad in tudi ona še vedno nekaj čuti do njega. Skozi potek zgodbe pa spoznamo, da tudi Bruno ni tako popoln, kot se zdi. Sam prizna, da je Franju, Anamarijinemu očetu, pomagal umreti, četudi to potem zanika, a njegovo zanikanje ni prepričljivo, saj kasneje izrazi nagnjenja k nasilju, ko Anamariji zagrozi: »Se bom razjezo, ti ne bo dobro!« (Pavček 2003: 38). Na koncu pa podoba preprostega kmeta dokončno izniči, ko Anamarijo brez pomisleka zamenja za Ido, ki se mu v tistem trenutku sama ponudi. Izkaže se, da je bila njegova ljubezen zgolj pretveza za to, da bi Anamarijo zvabil k sebi, da ne bi bil več sam, nato pa jo, ko dobi novo, zavrže kot staro igračo.

Ob koncu drame Marino umre in tako je ljubezen tista, ki je poražena. Zmagajo pohlep, lakomnost in denar in s tem svetu sporočajo, da sama ljubezen ni dovolj, da bi se svet spremenil. Ljubezen je samo orodje, ki potrebuje nekoga, ki jo bo znal pravilno uporabiti. Žal pa v *Čistem vrelcu ljubezni*, ki je morda resnični svet v malem, takšnega junaka ne moremo najti.

3. 3 Dušan Jovanović: *Boris, Milena, Radko*

V dramatiki velja pravilo, da avtor ni identičen z nobeno od svojih oseb. (Kralj 2013: 420). Drama *Boris, Milena, Radko* pa to pravilo skorajda izpodbija, saj govori o realnih osebah in realnih dogodkih iz njihovega življenja. Seveda ni vse čisto tako, kot je zapisano, toda vseeno je delo dovolj eksplicitno, da ni nobenega dvoma, o kom drama pripoveduje. Pripoveduje o Mileni Zupančič, ki je bila poročena z Radkom Poličem, dokler ni prišel Dušan Jovanović in mu je odpeljal. V drami je bil oris dodan zaradi kamuflaže, a ker ga je na odru igral Boris Cavazza, dejanska oseba iz tistega časa, to le še podkrepi kredibilnost zgodbe. (Kralj 2013: 420). A ne glede na vse je potrebno na to dramsko delo še vedno gledati kot na umetniško stvaritev, izmišljeno zgodbo, in jo kot tako tudi analizirati.

Tretja drama, ki jo bomo analizirali v tem diplomskem delu, se od prvih dveh precej razlikuje. Razlikuje se po načinu zgradbe, v ospredju ni zgodbe, temveč občutja ljudi in pogovor, predvsem pa zaradi resničnega ozadja v tej drami največjo težo nosijo sami liki. Tudi ta drama se dogaja v sodobnem času, iz okoliščin nastanka in knjižnega pogovornega jezika sklepamo, da v Ljubljani. Je enodejanka, sestavljena iz 33 prizorov. Objavljena je bila najprej v Gledališkem listu SNG Drama in v knjigi z naslovom *Boris, Milena, Radko in druge igre*. Oboje leta 2013, ko je bila tudi prvič uprizorjena, režiral pa jo je sam Dušan Jovanović. Vsi nastopajoči so starejši od 60 let, nekateri v pokoju, drugi tik pred tem. Soočajo se s staranjem in vsem tistim, kar staranje prinese. Družba od teh ljudi pričakuje, da se bodo počasi zlili s svojo okolico, da bodo umirjeni in brez ekstremnih želja ali potreb, ki jih čutijo tisti 20 ali več let mlajši od njih. Če uporabimo znano floskulo: obnašati se morajo, kot se za njihova leta spodobi. Toda kaj pa se spodobi za njihova leta? Ker so stari 60 let in več, ne smejo več iti ven? Se ne smejo več zabavati? Se ne smejo več zaljubljati? Morajo samo še sedeti doma, čuvati vnuke in čakati smrt? Ta drama poskuša ta prepričanja izpodbiti in dokazati, da so tudi starejši še vedno čuteča in živa bitja, ki smejo, hočejo in morajo živeti življenje, čeprav morda malo bolj počasi, a zato veliko bolj čutno in hrepeneče.

V drami se splete ljubezenski trikotnik med zakoncema Mileno in Radkom ter Mileninim ljubimcem Borisom. Milena si po dolgih letih monotonega življenja spet želi ljubiti in biti ljubljena. Želi občutiti zaljubljenost, želi biti živa ženska, ne le ostarela babica. Glavno dogajanje zgodbe poteka skozi dialoge treh protagonistov, v stranskih vlogah pa spoznamo še Milenino in Radkovo hči Aljo ter Radkovo mamo, ki zgodbi doda ravno pravšnjo merico

humorja in drugače resnobnemu vzdušju doda pridih lahkotnosti in dramo spremeni v komedijo.

3. 3. 1 Milena in Radko

Milena in Radko sta starejši zakonski par, ki svoj čas skupaj preživlja že 42 let. Imata odraslo hči Aljo, ki je že poročena in ima otroke. Njuno življenje je na prvi pogled takšno, kot je življenje vseh dolgoletnih zakoncev. Z leti sta bolj kot ljubimca postala prijatelja, veliko časa preživita s svojimi vnuki, še vedno hodita v službo in na splošno jima v življenju ni nič hudega. Toda Milena v tem zakonu že dolgo ni srečna. Čeprav ve, da noben zakon ni popoln in da veliko žensk doma tiho trpi ter se ne pritožuje nad svojo usodo, ona noče biti ena izmed njih. Čuti, da še lahko nekaj pokaže, čuti, da noče biti samo še ena stara gospa. Ona je poleg vsega tudi ženska, ki si želi biti zapeljiva in privlačna. Že res, da njeno telo ni več mlado, toda tudi telo ženske v zrelih letih ima svoje attribute. Žal pa je njen zakon z Radkom že dolgo časa utečena rutina brez pravega cilja in smisla. Radko z njo ravna kot s svojim otrokom ali psom. »Pazim, da imaš za jesti, za piti, tu in tam te peljem na izlet ali počoham po glavici, tu in tam te peljem v Emporium, tu in tam te kušnem na smrček ali lopnem po riti.« (Jovanović 2013: 353). To pa Mileni ni dovolj. Ona si želi mladostne vznemirljivosti, romantičnosti, na nek način se nam zdi, da si spet želi biti mlada. Zato ji Radko ni več po godu in čeprav ji obljubi, da se bo v pokoju spremenil in se ji začel več posvečati, ona pravi, da je prepozno, poleg tega se nam zdi, da mu ne verjame, saj ga predobro pozna. On je njeno čisto nasprotje, od življenja si želi le miru, ne da več veliko nase, ni več Don Juan, ki bi kar žarel od spolne privlačnosti in moči. Znano je, da so ženske veliko dlje vitalne in mobilne, dlje imajo voljo do druženja z drugimi, do izletov in počitnic. Moški se prej umirijo, prej jim zmanjka energije za pohajkovanje in iskanje novih dogodivščin. To ni nič takšnega, to je naravni tok življenja. Radko sam pravi: »V jeseni življenja sva, draga moja. Ko se vsa narava pripravlja na počitek. Ko se vročine poležejo in pomladne nevihte umrejo. Sadeži so dozoreli in se medijo na toplem soncu. Dnevi in tedni tečejo kot mirna oljnata reka, brez surovih presenečenj. To je čas nirvane.« (Jovanović 2013: 385). Lahko bi rekli, da uživa na stara leta. Toda tudi Milena uživa, le da drugače.

Milena in Radko sta se spoznala v hipijevski komuni v Šempasu, ko je bilo Mileni enaindvajset let. Radko pravi, da je bila takrat »vitka in polna, na labodjem vratu pa osupljiva glava s smaragdnimi žarometi. Njena lica so bila kot iz porcelana. Ko se je nasmehnila, se ji je na tem

ličku zmeraj naredila taka globoka, srčkana jamica. Kot vdolbinica, ki jo z žlico naredimo sredi žgancev za ocvirke.« (Jovanović 2013: 378). Njegov opis je precej poetičen, zasanjan. Toda še vseeno ne moremo mimo dejstva, da bi lahko preprosto rekel, da se mu je zdela lepa, ne bi rabil uporabiti vseh teh besed. Njegov dolg opis njene lepote kaže na to, da je bila Milena zanj zares nekaj posebnega. Ni bila samo še eno dekle, bila je njegova ljubezen. V naslednji repliki sicer zanika njeno lepoto, pravi, da »ni posebno lepa«, a tega ne smemo razumeti kot njegovega pomanjkanja zanimanja zanjo, s tem verjetno želi povedati zgolj to, da ni lepa v očitnem smislu, ni lepa vsem ljudem, toda zanj je še vedno najlepša. Pove tudi, da je bila njuna zveza na začetku zelo platonska, fizična. Med njima je bila izjemna fizična privlačnost in čustva sta si izkazovala zgolj skozi seks. Miljković in Rijavec bi to opisali kot zaljubljenost, ki je prežeta s spolnim nagonom in vznesenostjo. »Ko se dva bolje spoznata, njuna intimnost začne izgubljati svojo čudežnost, začetno vznemirjenje pa se spremeni v razočaranje in dolgčas.« (Rijavec, Miljković 2002: 255). Nista se znala pogovarjati. Zares sta začela komunicirati šele z rojstvom hčerke, a takrat je bilo že prepozno. Takrat sta opazila, kako različna sta si. Ko Boris Radka vpraša, zakaj sta sploh ostala skupaj, ga Radko hitro spelje drugam in v kot stisne njega. Zakaj? Morda ne ve, morda ve, pa mu ni želel povedati. Skozi Milen in Radkov pogovor izvemo tudi, da jo je včasih Radko veliko varal, pa tudi ona ni bila popolnoma nedolžna. Za svoje skoke čez plot pa oba krivita drug drugega. Drug drugemu sta zamerila napake, ki sta jih počela, in se maščevala tako, da sta vračala milo za drago. Ko se Milena in Radko sedaj, po dolgih letih zakona, odkrito pogovarjata, mu Milena prizna, da meni, da se je je naveličal, ker ni več mlada in mikavna. On je nad tem ogorčen in pravi: »Ma ne! Ti si še zmeraj krasna, ti si šarmantna, ti si gospa! Ti si lady! Ti si princesa Diana. Zgledaš kot rolls royce. Zgledaš kot concorde! Jaz sem pa sklumpana stara gara. Starček. Moj obraz je gubast, moje mišice so mlahave, moje roke so suhe, plešast, sključen in obnemogel debeluh sem, potim se kot konj!« (Jovanović 2013: 388). Po tem se med njima zopet zanetijo stare iskrice, kar kaže na to, da njuna ljubezen še ni mrtva.

3. 3. 2 Milena in Boris

Boris Mileni predstavlja tisto, po čemer je dolgo časa hrepenela, pa v zakonu tega ni bila deležna. Zakon z leti lahko postane monoton in dolgočasen, ona pa tega ni prenesla in je zato rešitev našla v Borisu. Boris ji nudi vznemirljivost, divjost, nebrzdano strast, romantične sprehode in vroče poljube. On je vse tisto, kar Radko ni. Je avanturist, je postaven, privlačen, vozi se na motorju, kadi cigare, jadra, okoli vratu ima svilen rutico na roki pa debelo ketno iz

belega zlata. Je na kratko povedano pravi moški. Mileno privlači zato, ker je ob njem spet zaljubljena, spet podoživlja mladost in občutke, ki so za ostale ženske pri teh letih že davno preteklost. Njena zagledanost pa v njeni okolici sproži val neodobravanja. Alja je nad njenim obnašanjem popolnoma ogorčena in meni, da se poročena gospa ne bi smela obnašati kot navadna najstnica, Radkova mama pa kuje tisoč in en načrt, kako Borisa očrniti v Mileninih očeh. Milena se za to ne zmeni, in ker je kot igralka na očeh javnosti, tudi javno pove, kaj čuti in kdo je. Ni je sram poljubljati se vsem na očeh ali z roko v roki hoditi z Borisom po ljubljanskih ulicah. Njej se to ne zdi nič takega. Alja za razliko od svoje mame razmišlja bolj trezno in poskuša to zvezo razdreti, saj je mnenja, da nobeno razmerje ni popolno, da pa zato še ni treba takoj iskati drugih. Milena je do Radka odkrita in mu pove za svoje razmerje z Borisom. Radka bolj kot dejstvo, da ga vara, boli to, da je v Borisa zaljubljena. Tudi on jih je imel za eno noč, a v nobeno ni bil zaljubljen. To, da pa se je Milena v Borisa dejansko zaljubila, je kot oster nož v njegovo srce. Zaveda se, da je do tega prišlo, ker v njenem zakonu ni vse v redu, saj se srečna ženska ne bo kar tako pustila zapeljati drugemu. Ko pa izve še, da bi to lahko preprečil njuno srečanje, če le ne bi bil tako len in nepozoren, ga to dejstvo boli še toliko bolj.

Medtem ko Radko Mileno po mnogih letih zakona zanemarja in jo ima za samoumevno, pa je Milena v Borisu ravno zdaj podžgala nežna čustva naklonjenosti in ljubezni. In medtem ko Radko razmišlja, kakšna je bila Milena včasih, jo Boris vidi takšno, kot je danes in točno takšna mu je všeč. Pravi: »Veliki zvezdasti cveti poljskega maka so se osuli, zdaj je godna glavica lepljivega mlečka. Njegov opojni izcedek me opija, da po lojtri omame plezam visoko v nebo. Njen vonj se mi je zajedel v telo, v srčne zaklopke, v mišice, v kri! Oh, Milena, moj jesenski cvet.« (Jovanović 2013: 378). In čeprav je Boris šarmer in večni ženskar, do Milene ne čuti le trenutno naklonjenosti. Jasno da vedeti, da si je želi kot svoje življenjske sopotnice.

Tu pa nastopi problem. Milena se nenadoma zave, da ne more pustiti Radka. Radko je njen mož, ljubi ga ne glede na vse in on ljubi z njo. Ne more ga pustiti samega. Do njega čuti poleg ljubezni tudi odgovornost, nanj jo vežejo preteklost in družina. V sebi nekako nosi del njega, saj jo tudi v odnosu z Borisom najbolj podžigajo prav stvari in spomini, ki jih deli z Radkom. Kot primer lahko navedemo besedo 'Kolkata', ki v Mileni vzbuja strast in poželenje, izhaja pa iz Mileninih spominov na Kalkuto, kjer sta z Radkom nekoč zelo uživala. Toda tudi Borisa ne more pustiti. Tako kot Radka tudi njega ljubi. On jo privlači, on je njen gusar, ki v njej podžiga najmočnejša čustva strasti in ljubezni. Kako naj ga pusti? Naenkrat se znajde med dvema ognjema, med dvema moškima, med katerima se ne more odločiti. Domisli se ideje o skupnem domu, kjer bi vsi skupaj živeli in prebivali in se imeli radi. Njej se zdi to idealna rešitev, moška

pa nad tem nista najbolj navdušena. Vsak posebej jo imata preveč rada, da bi jo bila pripravljena deliti z drugim. Morda bi lahko tudi rekli, da je nimata dovolj rada, da bi ustregla njeni želji. Odvisno. Od Milene zahtevata, da se odloči za enega, drugi pa bo to mirne vesti prenesel. Milena tega ne more storiti in zato preprosto odide ter zapusti oba. Pojavi se vprašanje, kaj njen odhod pravzaprav pomeni. Ali s tem res pokaže, da ju ima oba preveč rada, da bi enega zapustila? Ali je preprosto razočarana, ko ugotovi, da ji ne bosta ustregla in si to razlaga kot dokaz, da je nimata dovolj rada, da bi oba ostala z njo? Oboje bi bilo mogoče.

V zgodbi je poudarjena tudi prijateljska nota med obema moškima, ki ju na koncu Milenino dejanje pravzaprav zbliža in spoprijatelji ter tako drug v drugem najdeta tisto pravo človeško bližino in sopotnika za preživljanje dni na stara leta. Čeprav se ne bi smela marati, saj sta drug zaradi drugega izgubila žensko, ki jo ljubita, drug v drugem najdeta tolažbo in oporo. Kar pa je konec koncev tudi namen prijateljstva.

3. 4 Matjaž Zupančič: *Igra s pari*

Drama *Igra s pari* je ena izmed mnogih uspešnih del slovenskega dramatika Matjaža Zupančiča. Objavljena je bila v knjigi z naslovom 4 drame, in sicer leta 2004, uprizorilo pa jo je Slovensko ljudsko gledališče Celje, premiera se je dogodila 1. 3. 2005. Po omenjeni drami je bil posnet tudi film z istim naslovom, v glavni vlogi pa so nastopili Polona Juh, Matjaž Tribušon, Karin Komljanec in Jure Henigman. Drama je enodejanka in se odvija v sodobnem času, nekega zimskega večera, najverjetneje v Ljubljani, v stanovanju zakoncev v Sonje in Bernarda. Jezik, ki ga liki uporabljajo, je knjižni pogovorni jezik.

Matjaž Zupančič ni tiste vrste dramatik, ki bi bralcu med branjem svoje drame na kateri koli točki zgodbe dovolil, da si reče: »Oh, ja, že vem, kako se bo tole končalo.« Ne. On je tiste vrste dramatik, čigar drame bralcu predstavljajo uganko, izziv, užitek, prepleten s trpljenjem. Bralca s svojo neverjetno domišljijo in mojstrsko izvedbo prikuje k branju in ga opremi z občutkoma negotovosti in prevaranosti, ki zlepa ne zbledita niti po koncu branja. Drama *Igra s pari* ni nobena izjema. V njej »prepoznavamo neznosno plehkost bivanja kot osrednjo temo, ob kateri se napletajo skrivnosti iz ozadja in iskanje sreče v vznemirljivih ljubezenskih ter drugih trikotnikih.« (Borovnik 2005: 178–179). Dogaja se v sodobnem času, v nekem slovenskem mestu, najverjetneje Ljubljani, v stanovanju zakoncev Sonje in Bernarda. Dva para, štirje ljudje, ki se vsak s svojo temačno skrivnostjo na miren zimski večer posedejo za mizo ob dobri večerji in navidez sproščenemu klepetu nas popeljejo na popotovanje po človeških odnosih, po ljubezni in prijateljstvu, ter po hinavščini, sprijenosti, starih zamerah in konec koncev tudi maščevanju, ki te odnose tesno povezujejo in držijo skupaj. Matjaž Zupančič s to dramo kritizira zasebno družbo, kritizira plehke prijateljske in partnerske odnose, ki v današnjem svetu niso nič stabilnejši od majave hišice iz kart, ki jo podre že prvi piš vetra. Ena sama zamera, kanček zavisti in občutek manjvrednosti so dovolj za cel niz dogodkov, ki na koncu protagoniste obravnavane drame pripelje za majhno mizo, ob kateri se do jutra razkrijejo mnoge skrivnosti in porušijo mnogi, nekoč morda trdni, mostovi, ki so jih povezovali. »Vsekakor se drama vseskozi ukvarja s temeljnim vprašanjem: kaj je resnica in ali resnica – resničnost – sploh obstaja.« (Trušnovec 2009: 9). Presenetljiv in nepričakovan konec je glavna lastnost Zupančičevega ustvarjanja in tudi tu se izkaže kot izjemen strateg. Skozi celotno dramo namiguje na razplet in bralcu sugerira, naj sam že pred koncem ugane, kako se bo končalo. Pravzaprav spominja na napeto detektivko, kjer so znamenja vedno posejana skozi celotno knjigo in bi človek lahko že sam ugotovil, kdo je zagrešil umor. A skoraj nikoli ne, saj znamenj

tekom zgodbe ne opazi, opazi jih šele, ko mu jih avtor na koncu na pladnju postavi pred nos in vsakega posebej opiše. In tako je tudi tu. Znamenj in namigov je zgodba polna od prve replike dalje, a jih bralec ne opazi, ne zasledi, dokler ne pride do konca. To bi lahko pripisali tudi pomanjkanju didaskalij, ki so mnogokrat glavni pokazatelj pravega pomena izrečenih besed, saj ni toliko važno, kaj povemo, kot to, kako nekaj povemo. A z opisom vsake izrečene besede bi drama izgubila na svoji veličini in nepredvidljivosti, kar pa bi bila velika škoda.

3. 4. 1 Sonja in Bernard

Sonja in Bernard sta povprečen zakonski par srednjih let, ki živi udobno meščansko življenje. Navzven ne dajeta občutka, da bi jima kaj manjkalo oziroma da bi bilo kaj narobe. Toda skozi dramo in opazke, ki si jih izmenjujeta, opazimo kar nekaj tihih in tretjemu opazovalcu morda neopaznih problemov, ki njuno zvezo uspešno načenjajo že dalj časa. Živita v razkošnem in velikem stanovanju sredi mesta, ki ga je Sonji kupil njen oče, ki Bernarda nikoli ni maral in je Sonjo vedno svaril pred njim. Tudi Bernard njenemu očetu ni bil naklonjen. Njegov odnos do Sonjinega očeta je ciničen, poln zasmehovanja in prikrite jeze, vedno mu je zavidal denar, poleg tega ga je bolelo, da ni gospodar lastnega doma, saj je stanovanje Sonjino in ne njegovo. In to se kaže tudi v njegovem odnosu do Sonje. Ker ima Sonja več denarja kot on, se on v zakonu počuti podrejenega, to pa poskuša prikriti tako, da se do Sonje vede vzvišeno, arogantno, pokroviteljsko. Nekako jo poskuša poniževati in ji dajati občutek manjvrednosti. To opazi tudi Vera, ki Sonji ogorčeno reče: »Kako lahko to prenašaš? Ves ta čas? [...] To podcenjevanje. Kar naprej te podcenjuje. A ne čutiš tega? Ne razumeš?« (Zupančič 2004: 150). V njunem zakonu opazimo tudi pomanjkanje ljubezni in naklonjenosti. Nekako sta utečen zakonski par, ki je pozabil na ohranjanje romantike in majhnih malenkosti, ki so pomembne za to, da neka zveza funkcionira. Ko Bernard Sonjo na začetku drame pohvali, češ da lepo izgleda, mu ona odvrne: »Tega mi že dolgo časa nisi rekel.« Izjava o tem, da izgleda ljubko, jo preseneti, kar pa se zdi narobe, saj bi morale biti takšne opazke v ljubečem zakonu nekaj naravnega in vsakdanjega. Pomembno je tudi dejstvo, da kljub svojim letom še vedno nimata otrok. Ko Bernard Sonjo nehote opomni na to, nastopi tišina, ki je prav posebej poudarjena z didaskalijami. Zakaj? Sklepamo, da otrok ne moreta imeti, si jih pa želita. To je lahko velik problem, ki načne še tako trdno zvezo. V njunem pogovoru, ki mu sledimo, je opazno tudi ogromno izmikanja in neiskrenosti. Bernard ni tip človeka, ki lahko laže v obraz, odgovoru, ki ni resnica, se rajši izogne, čeprav bi se lahko brez težav zlagal. »Hočeš reči, da ti lahko verjamem vse, kar rečeš?«

»Kakšno zasliševanje je pa to? Komu na svetu pa lahko verjameš vse, kar reče?« Bernard Sonji na njeno vprašanje spretno odgovori z vprašanjem. Ona to v času, ko drama poteka, opazi, bi bilo pa zanimivo vedeti, ali je bila tudi prej tako pozorna na to.

Sonja daje bralcu ves čas občutek, da je sproščena in nasmejana žena, vedno pozitivno naravnana, ljubka, urejena, simpatična, nikoli nesramna ali neuvidevna, nevsiljiva, skrbna in pozorna. Lahko bi rekli, da je preprosto popolna. Že tu vidimo, da nekaj ni v redu, saj je preveč popolna. Zdi se predobra za Bernarda, ki ji kot moški ne seže niti do kolen, saj je piker, zloben, se ne zna obvladati in ne prenese, da kaj ni po njegovo. Med njima zeva ogromen čustven prepad, ki se ga Sonja trudi izničiti, Bernard pa ji pri tem niti malo ne pomaga.

3. 4. 2 Vera, Sonja, Bernard in Ivan

Vera je verjetno najpomembnejši lik te drame, saj se pri njej vse začne in vse konča. Je Sonjina najboljša prijateljica, s katero se poznata že celo večnost. Kot najboljša prijateljica je njena zaupnica, njena tolažnica in njena zaveznica. Vsaj v teoriji, v katero je Sonja dolgo verjela. Toda Vera je v resnici nekaj popolnoma drugega. Je preračunljiva in sama s sabo obremenjena ženska, ki v Sonji ni videla prijateljice, ampak tekmico, ki jo mora na vsak način premagati. Zakaj? Zato, ker se je ob njej vedno počutila manjvredno, podrejeno. Tako kot Bernard pravzaprav, zato ni čudno, da sta se našla. Sonji je zavidala njen denar, njeno življenje. Vedno je želela imeti isto kot ona, vse zato, da bi bila enako dobra ali boljša od nje. Njenega moža Aljošo sta s Sonjo spoznali istočasno, neke zimske noči, ko sta obtičali v snegu. Sprva mu je bila všeč Sonja, a se je Vera nekako vedno znašla med njima in ji ga na koncu tudi prevzela. Sonja nikoli ne izrazi obžalovanja, da se je to zgodilo, morda tega sploh ni opazila, dokler se ni zgodil ključni dogodek, ki je sprožil ves potek dogodkov in ji odprl oči.

Ključni dogodek za celotno dramo se je zgodil tri leta pred večerjo, ki se odvija pred našimi očmi, ko so Sonja in Bernard ter Vera in Aljoša skupaj dopustovali na Kreti. Takrat sta Vesna in Bernard začela svojo romanco. Iz zabave, da bi premagala dolgčas, ki sta ga čutila vsak v svojem zakonu. Toda Bernard se je sčasoma v Vero zaljubil in zanj vse skupaj ni bila več samo zabava. Ona pa do njega ni gojila nobenih globljih čustev. Verjetno se je z njim zapletla zgolj zato, da bi se počutila boljše od Vere, da bi se počutila, kot da ji je vzela tisto, kar ji je pomenilo največ. »Bila sem tvoja najboljša prijateljica. Se spomniš? ... V resnici pa sem te pomilovala. In se ti smejala. Ker si bila tako neumna. Tako naivna. Ker nisi ničesar opazila.« (Zupančič

2005: 157). Čeprav Vera Sonjo opozarja, kako zelo jo Bernard podcenjuje, je ona pravzaprav počela isto, le da tako, da Sonja tega ni nikoli opazila. Z Bernardom sta Sonjo (in Aljošo tudi, a on tu ne igra pomembne vloge) ves čas mela za norca, se ji potihem posmehovala in jo varala. Toda tisto, česar nista vedela, je bilo to, da je ona za to vseskozi vedela, saj ju je takrat, ko sta prvič spala skupaj, po nesrečnem naključju videla.

Tu pa se začne zgodba razočarane žene in prijateljice, ki ponoči tiho joče in tuhta, kaj naj stori. Noče izgubiti moža, a hkrati ve, kakšen je. Najboljša prijateljica jo je izdala. Tudi z njo ne ve, kaj naj stori. Dokler se ji ne utrne briljantna ideja, ki žrtev postavi na mesto režiserke dogajanja. Ko Veri podtakne Ivana, ve, da ji bo s tem uničila življenje. Mladi inštruktor Ivan Vero očara in zapelje in jo prepriča, da v slepi zaljubljenosti zapusti moža in konča razmerje z Bernardom. Prepriča jo, da naj zanj pusti vse. In ona to tudi stori. In misli, da je sedaj končno boljša od Vere. Ker ima ona več od nje. Ona ima moškega, ki jo ljubi, Sonja pa je ujeta v zakonu z možem, ki jo vara. Na večerjo pride z njim. Z Ivanom. Pojavi se nam isto vprašanje kot Sonji. Zakaj je prišla? Ko Sonji razkrije vso resnico, ali to stori, ker se želi pokesati in dokazati, da se je spremenila, ali to stori zato, da bi jo prizadela in ji pokazala, kako ima ona sedaj vse, Sonja pa je ostala praznih rok. Vsaj enkrat za spremembo. Sonja se odloči za drugo možnost in temu primerna je tudi kazen. Ko se razkrije Bernardova in Verina afera, ko Bernard in Vera končno uvidita, da Sonja le ni tako naivna in neumna, kot sta mislila, da Sonja razume, čeprav se skozi celotno dramo ves čas govori, da Sonja ne razume, da noče razumeti, Sonja Bernardu postavi eno samo preprosto vprašanje: »Povej mi. Še vedno si zaljubljen vanjo, ampak ona te ne mara več. Z drugim sedi tukaj. Ti pa si sam. Kakšen občutek je to, Bernard?« (Zupančič 2005: 162). Hotela je, da se počuti izdanega, prevaranega, zapuščenega. Hotela je, da se počuti ravno tako kot ona, ko ga je videla na tisti plaži z Vero. In to je tudi dosegla. Bernard nenadoma ostane brez vsega. Brez službe, ki jo je izgubil že teden dni nazaj in kar je bila tiha napoved tistega, kar še prihaja, brez žene, ki jo ima še vedno rad, brez ljubice, v katero je zaljubljen, in brez doma, v katerem je prebival vrsto let. Sedaj pa je čas za njegov odhod, je odločila režiserka. In mu s tem prihranila največje presenečenje od vseh. Zakaj? Z nadaljnjim razkritjem bi ga lahko še bolj poteptala in uničila. Toda za ta korak se Sonja ne odloči. Razlog za to se verjetno skriva v tem, da je od tega trenutka dalje njeno maščevanje namenjeno le še Veri, ki ji je vse skupaj zamerila še bolj kot Bernardu. Kar sledi, se Bernarda ne tiče več. Sonja Vero nato na lep način popelje med njune skupne trenutke, sprašuje jo o Ivanu in o tem, ali je srečna. Kar je tudi ključno vprašanje njenega maščevanja. Ker le če je Vera srečna, je Sonja zmagala. In Vera je srečna, Sonja pa ji lahko zada še zadnji udarec. Ko Sonja pred Verinimi očmi poljubi Ivana in ji pokaže,

da je ona tista, ki drži vse niti v rokah, se Veri sesuje svet. Ivan je nikoli ni ljubil, vse skupaj je bila le ukana. Zvita in zlobna ukana prevarane žene. In na vprašanje, zakaj je to storila, ji Sonja preprosto odvrne: »Zaradi tega,« in si na uho pripne uhan, ki ga je tistikrat na Kreti pozabila na plaži in po katerega se je vrnila, nič hudega sluteč, da bo naletela na prizor, ki ji bo uničil življenje.

Konec drame je po svoje popolnoma jasen, toda bralec vseeno čuti, da ni vse tako idealno. Sonja se je maščevala obema, in Bernardu in Veri, zato bi morala čutiti zadoščenje. In verjetno ga. Toda zdi se, kot da ni zadovoljna, kot da jo je to, da se je vse zgodilo, tako kot si je zamislila, pustilo hladno. Prazno. Tudi sama deluje spremenjena. Otopela in nekako ledena. Brezčutna. Odnos, ki ga ima z Ivanom, deluje preračunljiv, neiskren. »Popolna ljubezen,« reče Ivan na koncu. Pa je res? Je to, kar imata onadva zares ljubezen? Ali zgolj poslovni dogovor?

4 Zaključek

Pri vseh štirih obravnavanih dramah smo se v tem diplomskem delu osredotočili predvsem na partnerske odnose, ostale odnose pa smo analizirali v primeru, da so imeli pomemben vpliv na razvoj dogodkov. Najprej smo analizirali drami dveh znanih slovenskih igralk in dramatičark, Dese Muck in Saše Pavček. Prva je napisala komedijo, druga dramo, pri obeh pa lahko potegnemo kar nekaj vzporednic. Obe sta svoji zgodbi gradili na zakonu, v katerem ljubezen in bližina nikoli nista zares obstajali. Oba partnerja sta v zakonu razočarana, osamljena in si uteho iščeta v ljubimcih. Ljubimci za partnerja pomenijo pobeg pred propadlim zakonom, kompenzacijo za tisto, česar jim v zakonu primanjkuje. V obeh dramah se sprva veliko govori o ljubezni v zunajzakonskih razmerjih, vsi ljubimci so v varajoča moža in ženi zaljubljeni in jih imajo bojda resnično radi. A ob koncu se tako pri enih kot pri drugih izkaže, da so imeli vsi ves čas v glavi zgolj svoje lastne interese. Ob koncu drame noben zakon ne preživi, prvi se konča s smrtjo moža, pri drugem pa konec ni eksplicitno izražen, se ga pa da razbrati iz simbolov, kot sta razbita vaza in Marinova smrt. Obe avtorici sta drami postavili v sodobno družbo, ki zavedno in nezavedno vpliva na njune junake, jih usmerja in oblikuje njihove zakone. Pri karakterizaciji likov sta si precej podobni, saj nobena karakterjev ne gradi črno-belih, temveč jim doda neko življenjsko zgodbo, z majhnimi podrobnostmi poskuša opravičiti in upravičiti njihova dejanja, noben karakter ni le dober ali slab. Prav tako obe poskrbita, da niso vedno vsega krivi moški ali obratno. Krivdo za dejanja porazdelita in poskušata ustvari kar najbolj realne ljudi, čeprav ena to stori na bolj humoren način, druga pa se drži resnejših tonov. Obe vpleteta tudi starševske odnose, ki jim sicer nismo namenili preveč pozornosti, jih pa seveda ne gre zanemariti, saj imajo ob koncu obeh dram ključno vlogo in sporočilo. V današnjem svetu, ki mu primanjkuje iskrene ljubezni in odkrite naklonjenosti, kjer se vse počne le še zaradi lastnih interesov, celo ljubi, je starševska ljubezen edina še nepokvarjena vrsta ljubezni, ki ji skorumpiranost družbe ne pride do živega. Starševska ljubezen se bo vedno branila zlobe, ki kroži po svetu, tudi za lastno ceno. To avtorici prikažeta tako, da ob koncu drame v tem odnosu pri obeh nekdo umre. Pri Desi je to oče, za katerim žaluje edinole hči, pri Saši otrok, ki kot vir ljubezni ne zmore več živeti v tako pokvarjenem svetu.

Boris, Milena, Radko in *Igra s pari* pa sta deli dveh zelo uspešnih slovenskih dramatikov, Dušana Jovanovića in Matjaža Zupančiča, med katerima težko potegnemo vzporednice, saj se zgodbi, ki sta si ju zamislila, močno razlikujeta tako po sestavi kot pri izbiri likov. Prva je prav tako kot pri ženskih avtoricah komedija, druga drama. Dušan Jovanović v svoji drami prikazuje

le dobre like. Čeprav imajo vsi za sabo preteklost, ki ni ravno bleščeča, zato še niso slabi. Prikazani so kot resnični ljudje. V njih ne čutimo zlobe ali hinavščine, česar pa ne bi mogli reči za like v drami *Igra s pari*. Tu so liki prej temni kot svetli. Sama drama je temačna in težka, kljub preprostim in lahkotnim dialogom. Za kratkimi replikami, polnimi vsakdanjih besed, čutimo nekaj prikritega, nekaj težkega, ki z vso silo pritiska na bralca, a si bralec tega ne zna razložiti. Čeprav liki pri nobeni od dram niso enoplastni, ne bi mogli reči, da se Jovanović in Zupančič tako očitno trudita like predstaviti z več perspektiv kot Desa Muck in Saša Pavček. Onadva že v prvem dialogu vzpostavi neko atmosfero, ki bralca spremlja do konca, in pustita, da se liki razvijajo in oblikujejo v skladu z njo. Zunajzakonska razmerja, ki se dogodijo v teh dveh dramah, imajo za svoj razlog podobno utemeljitev: dolgčas. A avtorja skokom čez plot ne namenjata enake pozornosti. Pri Jovanoviću se vse vrti okoli tega, liki poskušajo prevare analizirati, razčleniti in jim priti do dna. Zupančiču pa skok čez plot pomeni zgolj sprožitelja vseh dogodkov, saj v ospredje postavlja maščevanje prevare, ne njene analize. Jovanović krivdo za prevaro porazdeli, oba zakonca sta kriva, da sta se Milena in Radko oddaljila, medtem ko Zupančič Sonje in Aljoše ne izpostavlja kot krivcev za nastalo situacijo, krivdo trdno obesi na Bernarda in Vero. V obeh dramah so močno prisotne prijateljske vezi, ki v *Igrah s pari* pravzaprav celo prevladujejo, čeprav se sprva zdi, da imajo glavno vlogo zakonski partnerji. Konca sta si podobna le v tem, da se v obeh zakon konča, drugače pa med njima ni nobene vzporednice. Pri Jovanoviću moška sicer izgubita žensko, ki jo ljubita, a v zameno najdeta prijatelja in oporo drug v drugem. Zupančič pa svojo dramo konča s popolnim propadom vseh protagonistov, tudi Sonje, saj kljub temu da uniči Bernarda in Vero, tudi sama na neki ravni izgubi, saj ostane le senca same sebe, hladna in preračunljiva, lahko bi rekli brezčutna.

Vse štiri drame se dogajajo v sodobni slovenski družbi 21. stoletja, kjer ljubezen nima več takšne vloge, kot bi si jo zaslužila. V tej družbi vladajo denar, lastni interesi in mnenje okolice, kronično pa primanjkuje sočutja in človeške toplote. Le redki posamezniki so svetle izjeme tega pravila, ki kljub vsemu vlivajo upanje, da le še ni vse izgubljeno. Vsi štirje avtorji v svojih dramah poskušajo osvetliti problem partnerskih odnosov, od katerih so posamezniki pričakovali več, dobili pa veliko manj. Izgubljeni in nevedoč, kaj iščejo, se tako prebijajo iz leta v leto, dokler utehe ne poiščejo v ljubimcu ali ljubimki. Drame poskušajo prikazati te odnose večplastno, z nekim ozadjem, z razlago in pojasnilom, kaj ljudi vodi, da se odločijo za nezvestobo. Vsi spodbijajo dolgo veljavno tezo, da več varajo moški, saj v njihovih dramah v enaki meri varajo tudi ženske. Liki niso nikjer prikazani črno-belo, temveč so približki realnih

ljudi, ki delajo napake, se motijo, ljubijo in sovražijo. Vse drame se končajo s propadom zakonske zveze. Ta pride hitro in abruptno, čeprav se bralec ves čas sprašuje, zakaj do tega ni prišlo že prej. Ločitev kot posledica nezadovoljstva v zakonu nikjer ni obravnavana problemsko. O njej govorijo le liki v dramskem delu *Neskončno ljubljene moški*. Sicer o njej govorijo na banalen in komičen način, ki vzbuja smeh in ne resnega razmisleka, a vsaj pojavi se kot možnost razrešitve problemov, saj povsod drugje ločitev ni nikoli niti omenjena. Na koncu iz takšnih ali drugačnih razlogov pri vseh avtorjih pride do nje, a tudi takrat se o njej ne diskutira. Avtorji so si tako z vidika obravnave zakona in razlogov za propad le-tega precej podobni, razlike med obravnavanimi deli pa opazimo pri načinu ubesedovanja in fokusu pripovedi. Ženski v ospredje, kar se tiče odnosov, postavljata samo družinsko življenje, moška pa partnerska in prijateljska razmerja. Prav tako moška uporabljata manj didaskalij in tako bralcu puščata bolj proste roke pri interpretaciji dialoga in karakterjev nastopajočih. Vsi štirje pa imajo vsak svoj poseben način pisanja, ki dramo zaznamuje in izpopolni na edinstven in slogovno svojstven način.

5 Povzetek

Diplomsko delo z naslovom *Medosebni odnosi v izbranih delih sodobne slovenske dramatike* v središče obravnave postavlja partnerske odnose v 21. stoletju. Osvetliti poskuša problem neuspešnih zakonov, razloge zanje ter njihove posledice. Z analizo štirih sodobnih dramskih del želi odkriti ponavljajoči vzorec propadlega zakona in predstaviti različne ljudi, ki se zavestno ali nezavedno soočajo s tem problemom. V diplomskem delu so predstavljene štiri drame, in sicer sta to komediji *Neskončno ljubljeni moški* Dese Muck in *Boris, Milena, Radko* Dušana Jovanovića ter drami *Čisti vrelec ljubezni* Saše Pavček ter *Igra s pari* Matjaža Zupančiča. Podrobna analiza partnerskih odnosov v omenjenih dramskih delih je pokazala, da so razlogi za to, da zakon postane ječa, ki svoje zapornike utesnjuje in psihično uničuje, precej konstantni in vsem dobro znani. Partnerja v obravnavanih dramah sta zakonsko zvezo že sklenila iz napačnih razlogov. Najpogosteje so bili posredi osebni interesi ali fizična privlačnost, a žal ti razlogi ne obetajo zakona, ki bi trajal vse življenje. V času dram vsi zakoni trajajo že nekaj let. Partnerja sta se v teh letih naveliča drug drugega in se oddaljila, zato jima sedaj zakon predstavlja zgolj neko rutino, v kateri pač morata shajati. Ne znata se več pogovarjati brez prepiranja ali pritlehnih pikrih pripomb, ki življenje le otežujejo. Zaradi potrebe uiti žalostnemu zakonu si najdeta vsak svojega ljubimca ali ljubimko in tako nekako nadomeščata tisto, kar pogrešata v zakonu. Vsi avtorji v teh dramah poskušajo analizirati svoje like in jim ustvari večplastne karakterje, ki bi upravičili in opravičili njihova dejanja in bralcu ponudili globlji vpogled v njihovo razmišljanje in preteklo ozadje, ki jih nezavedno še vedno definira. Dramatičarki svoja zakonca vpneta v družinsko okolje, v ospredje potisneta tudi starševstvo in otroke, medtem ko dramatika temu ne posvečata velike pozornosti, so pa zanju nasprotno od Muckove in Pavčkove pomembna prijateljstva in njihov pomen za partnerja v zakonskem odnosu.

Vsi skupaj pa poskušajo v svojih dramah prikazati kritiko sodobne družbe, ki ubija pravo ljubezen in naklonjenost in daje prednost pohlepu, lastnim interesom in denarju. Na koncu vsa njihova razmerja propadejo, s čimer nam avtorji pokažejo, da ljubezen v takšnem okolju ne zna in ne more obstajati, saj ljubezen ni nekaj samoumevnega in večno prisotnega, temveč je nekaj, za kar se je treba pošteno boriti. Tega pa njihovi sodobni ljudje ne znajo.

6 Viri in literatura

Viri:

Dušan Jovanović. Boris, Milena, Radko. *Boris, Milena, Radko in druge igre*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013. 349–398.

Desa Muck. *Neskončno ljubljani moški*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2006. 45–67.

Saša Pavček. *Čisti vrelec ljubezni*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama, 2003. 21–40.

Matjaž Zupančič. *Igra s pari. 4 drame*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004. 131–172.

Literatura:

Silvija Borovnik. *Slovenska dramatika v drugi polovici 20. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.

Robert Cvetek. *Bolečina preteklosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2009.

Dr. Ann Demarais in dr. Valerie White. *Prvi vtis: Kako vas vidijo drugi, vi pa tega ne veste*. Ljubljana: Licas & Lisac, 2006.

Družinski psihološki priročnik: Nasveti strokovnjakov za vsakodnevne zagate. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.

Adolf Guggenbühl-Craig. *Poročiti se ali ne: Psihologija osebnostne rasti v zakonu*. Ljubljana: Fors, Založba Sophia, 1998.

Inštitut za razvoj človeških virov. Kakšni so dovolj dobri starši. Ogled 28. 8. 2016. Splet.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ogled 1. 7. 2016. Splet.

Catherine Johnson. *Srečni v ljubezni: Kako ustvariti srečen zakon*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1994.

Dušan Jovanović. *Svet je drama*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Alenka Kompare, et. al. *Psihologija: Spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS, 2011.

Manca Košir. *Ljubezen samotnega strahu. Neskončno ljubljani moški*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2006. 5–20.

Manca Košir. *Ljubezen v času interesov. Čisti vrelec ljubezni*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama, 2003. 19, 42, 43.

Lado Kralj. *Kako so sestavljene drame Dušana Jovanovića. Boris, Milena, Radko in druge igre*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013. 419–422.

Jerneja Kušar. Neskončno zaljubljene ženske. *Neskončno ljubljeni moški*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2006. 33–40.

Jernej Novak. To krhko življenje. *Čisti vrelec ljubezni*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama, 2003. 16–18.

Majda Rijavec in Dubravka Miljković. *Srce in ljubezen: Psihologija ljubezni*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002.

Tatjana Stanič. Tisti, ki ne govori. *Čisti vrelec ljubezni*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama, 2003. 13–15.

Rudi Šeligo. »Idiot«, zasejan v pogrošno življenje. *Čisti vrelec ljubezni*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama, 2003. 44–45.

Paul Verhaeghe. Ljubezen v času osamljenosti. Ljubljana: Orbis, 2002.

Izjava o avtorstvu:

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 15. september 2016

Anja Kotnik

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo
diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem (ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata / kandidatke: